FONTES
PROSAE NVMEROSAE

COLLEGIT

ALBERTVS CVRTIS CLARK

COLLEGII REGINAE SOCIVS

Price Four Shillings and Sixpence Net

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

MCMIX

FONTES PROSAE NVMEROSAE

COLLEGIT

ALBERTVS CVRTIS CLARK
COLLEGII REGINAE SOCIVS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MCMIX

OXONII
Excudebat Horatius Hart
Typographus academicus

CONTENTS

Non tamen mirabor Latinos magis indulsisse compositioni quam Atticos, quo minus in verbis habeant varietatis et gratiae; nec vitium dixerim, si Cicero a Demosthene paulum in hac parte descivit.

QUINTILIAN ix. 4, § 145.

PREFACE

THIS little volume is intended for the use of students attending a course of lectures which I propose to give upon the metrical element in Latin Prose. In drawing it up I have made use of various works by recent writers, and I desire to express my special obligations to Norden's *Antike Kunstprosa* and two articles of W. Meyer, from which several of the passages are taken. I have not inserted specimens from Cicero's speeches, since these will be in the hands of my class.

In case this volume may fall into the hands of readers who are not familiar with the results of recent investigations in this subject, I think it well to state as briefly as possible the main points involved.

The deliberate use of metrical feet in prose in order to produce rhythm is stated by ancient authors to have originated with Thrasymachus of Chalcedon, who recommended the paeon (– ◡ ◡ ◡ or ◡ ◡ ◡ –) for this purpose. Isocrates, who relied for his effect chiefly upon the figures (σχήματα) of Gorgias, viz. antithesis, clauses of equal length and homoeoteleuta—which, according to Cicero, form part of the *oratorius numerus*—also employed *numeri* in the stricter sense. In Demosthenes the metrical element is more prominent. His favourite foot throughout the sentence is the cretic (– ◡ –), which as ancient critics point out is the metrical equivalent of the paeon, while at the end of the period, or clausula, the double trochee (– ◡ – ◡) or double spondee is most frequent. In later writers the ῥυθμοί become constant and monotonous: the Asiatic school in particular were so fond of the double trochee that it became a mannerism.

The Romans adopted the use of *numeri* in prose, and carried it to greater lengths. Cicero endeavoured to lay down rules for *numerosa compositio*, but these are somewhat desultory, and he does not appear to have grasped the general principles by which he was unconsciously guided. Zielinski has shown that in his speeches 40 per cent. of the *clausulae*—in which, according to Cicero's teaching, the *numerus* is especially prominent—consist of the following three forms, viz.

(1) – ⏑ – – ⏓
(2) – ⏓ – – ⏑ ⏓
(3) – ⏓ – – ⏑ – ⏓

He explains these as consisting of a cretic (or in 2 and 3 a molossus) as base, followed by a trochaic cadence of varying length. It may be noticed that forms (1) and (3) are those most frequently used by Demosthenes, who also employs form (2), the double cretic. Zielinski holds that all the other forms used by Cicero may be brought under the operation of the same principle, and has invented an exceedingly ingenious system of nomenclature and classification. I would refer those readers who do not possess his brilliant work (*das Clauselgesetz in Cicero's Reden*) to a notice of it in the *Classical Review*, xix (1905), pp. 164–172, where I have endeavoured to give a *compte rendu* of his results.

Cicero's use of *numeri*, though disdained by strict Atticists like Caesar, archaists like Sallust, and the historians, Livy and Tacitus, was generally adopted, and the rules were applied with increasing rigidity. The climax may be seen in the metrical prose of Symmachus, in which the sentences are made up of a number of clausulae, chiefly belonging to the three favourite forms.

At the end of the fourth century accent began to supplant quantity both in Greek and Latin. Meyer has discovered a curious law by which it became the rule in Greek Prose from this time onwards that before the last

accented syllable in each sentence there must be at least two (generally two or four, more rarely three) unaccented syllables. The favourite clausulae now are

(1) ~́ ~ ~ ~́ ~ ~
(2) ~́ ~ ~ ~́ ~
(3) ~́ ~ ~ ~́

The first of these is the successor of the double cretic, and the second of the cretic + trochee. A similar process took place in Latin. Thus – ⏑ – – ⏓ (e.g. *pace firmavit*) gives place to ~́ ~ ~ ~́ ~ (e.g. *génus humánum*), – ⏑ – – ⏑ ⏓ (e.g. *cessit audacia*) to ~́ ~ ~ ~́ ~ ~ (e.g. *cépi provínciam*), and – ⏑ – – ⏑ – ⏑ (e.g. *copias comparavit*) to ~́ ~ ~ ~ ~ ~́ ~ (e.g. *lápide disparátae*). The first of these was styled by mediaeval writers the *cursus planus*, the second *cursus tardus*, and the third *cursus velox*. All three exhibit the operation of Meyer's law, viz. that there is an interval of two or four unaccented syllables between the last two accented syllables in the sentence, so that this rule also holds good of Latin.

At the end of the eleventh century the employment of the *cursus* was systematized by Iohannes Caietanus, afterwards Gelasius II, at the order of Urban II, and minute rules were drawn up in the twelfth century by Gregory VIII. The *stylus Gregorianus* now became traditional in the *Romana curia* and was employed by ecclesiastical writers, e.g. in Papal Bulls. It was also used in metrical prose down to the end of the fourteenth century. With the Renaissance the knowledge of quantity revived and the *cursus* was rejected as barbarous. The rhythmical prose of the middle ages ceased to exist, and its connexion with the metrical system from which it had sprung remained unnoticed until recent years.

ALBERT C. CLARK.

(Ἰσοκράτης) ἀντίθετα καὶ πάρισα καὶ ὁμοιόπτωτα κολλῶν καὶ συντιθεὶς μόνον οὐ κολαπτῆρσι καὶ ξυστῆρσι τὰς περιόδους ἀπολεαίνων καὶ ῥυθμίζων ἐγήρασε· πῶς οὖν οὐκ ἔμελλεν ἄνθρωπος ψόφον ὅπλων φοβεῖσθαι καὶ σύρρηγμα φάλαγγος ὁ φοβούμενος φωνῆεν φωνήεντι συγκροῦσαι καὶ συλλαβῇ τὸ ἰσόκωλον ἐνδεὲς ἐξενεγκεῖν.

PLUTARCH, *de gloria Athen.* ch. 8.

I

TESTIMONIA

1 Ὅλως δὲ ὁ λόγος μὴ λόγος ἔστω· ξηρὸν γάρ. μηδὲ ἔμμετρος· καταφανὲς γάρ. ἀλλὰ μεμίχθω παντὶ ῥυθμῷ, μάλιστα ἰαμβικῷ ἢ τροχαϊκῷ . . . δεῖ τὰ φωνήεντα μὴ συμπίπτειν· χωλὸν γὰρ τὸ τοιόνδε.

ISOCRATES, *τέχνη*.

2 Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον (πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ) καὶ ἅμα καὶ ἐξίστησιν· προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οὖν τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία τὸ 'Τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος; Κλέωνα'. τὸ δὲ ἄρρυθμον ἀπέραντον, δεῖ δὲ πεπεράνθαι μέν, μὴ μέτρῳ δέ· ἀηδὲς γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα· ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς ῥυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά. διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται. ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ. τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικὸς καὶ ἁρμονίας δεόμενος, ὁ δ' ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιάν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι, οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιάν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων· τρία γὰρ πρὸς δύ' ἐστίν, ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἓν πρὸς ἕν, ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί· ὁ δὲ παιὰν ληπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. νῦν μὲν οὖν χρῶνται τῷ ἑνὶ παιᾶνι καὶ ἀρχόμενοι, δεῖ δὲ διαφέρειν τὴν τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις, ὧν τὸ μὲν ἓν ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ καὶ χρῶνται· οὗτος δ' ἐστὶν οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρά, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι,

Δαλογενὲς εἴτε Λυκίαν

καὶ

Χρυσεοκόμα Ἕκατε παῖ Διός.

ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς, ἡ δὲ μακρὰ τελευταία·

Μετὰ δὲ γᾶν ὕδατά τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νύξ.

οὗτος δὲ τελευτὴν ποιεῖ· ἡ γὰρ βραχεῖα διὰ τὸ ἀτελὴς εἶναι ποιεῖ κολοβόν. ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι καὶ δήλην εἶναι τὴν τελευτήν, μὴ διὰ τὸν γραφέα, μηδὲ διὰ τὴν παραγραφήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν. Aristotle, *Rhet.* iii. ch. 8.

3 Τίς δ' ἐστὶν ἡ τούτων διαφορά, πάνυ ῥᾴδιον ἰδεῖν. ἡ μὲν ὅμοια περιλαμβάνουσα μέτρα καὶ τεταγμένους σῴζουσα ῥυθμοὺς καὶ κατὰ στίχον ἢ περίοδον ἢ στροφὴν διὰ τῶν αὐτῶν σχημάτων περαινομένη κἄπειτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ῥυθμοῖς καὶ μέτροις ἐπὶ τῶν ἑξῆς στίχων ἢ περιόδων ἢ στροφῶν χρωμένη καὶ τοῦτο μέχρι πολλοῦ ποιοῦσα ἔρρυθμός ἐστι καὶ ἔμμετρος, καὶ ὀνόματα κεῖται τῇ τοιαύτῃ λέξει μέτρον καὶ μέλος· ἡ δὲ πεπλανημένα μέτρα καὶ ἀτάκτους ῥυθμοὺς ἐμπεριλαμβάνουσα καὶ μήτε ἀκολουθίαν ἐμφαίνουσα αὐτῶν μήτε ὁμοζυγίαν μήτε ἀντιστροφὴν εὔρυθμος μέν ἐστιν, ἐπειδὴ διαπεποίκιλταί τισιν ῥυθμοῖς, οὐκ ἔρρυθμος δέ, ἐπειδὴ οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτό. τοιαύτην δή φημι πᾶσαν εἶναι λέξιν ἄμετρον, ἥτις ἐμφαίνει τὸ ποιητικὸν καὶ μελικόν· ᾗ δὴ καὶ τὸν Δημοσθένη κεχρῆσθαί φημι. Dionysius Halicarnaseus (*c.* 30 B.C.) περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, §§ 196–7.

Αὐτίκα ὁ κατὰ Ἀριστοκράτους λόγος οὗ καὶ μικρῷ πρότερον ἐμνήσθην ἄρχεται μὲν ἀπὸ κωμικοῦ στίχου τετραμέτρου ἐξ ἀναπαίστων ῥυθμῶν συγκειμένου, λείπεται δὲ ποδὶ τοῦ τελείου, παρ' ὃ καὶ λέληθεν· 'μηδεὶς ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίσῃ με'· τοῦτο γὰρ εἰ προσλάβοι τὸ μέτρον πόδα ἤτοι κατ' ἀρχὰς ἢ διὰ μέσου ἢ ἐπὶ τελευτῆς, τέλειον ἔσται τετράμετρον ἀναπαιστικόν, ὃ καλοῦσίν τινες Ἀριστοφάνειον·

μηδεὶς ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίσῃ με παρεῖναι,
ἴσον δὲ τῷ
λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο.

τάχα τις ἐρεῖ πρὸς ταῦτα, ὅτι οὐκ ἐξ ἐπιτηδεύσεως τοῦτο ἀλλ' ἐκ ταὐτομάτου ἐγένετο· πολλὰ γὰρ αὐτοσχεδιάζει μέτρα ἡ φύσις. ἔστω τοῦτο ἀληθὲς εἶναι. ἀλλὰ καὶ τὸ συναπτόμενον τούτῳ κῶλον, εἰ διαλύσειέ τις αὐτοῦ τὴν δευτέραν συναλοιφὴν ἣ πεποίηκεν αὐτὸ ἄσημον ἐπισυνάπτουσα τῷ τρίτῳ κώλῳ, πεντάμετρον ἐλεγειακὸν ἔσται· συντετελεσμένον τουτί

μήτ᾽ ἰδίας ἔχθρας μηδεμιᾶς ἕνεκα

ὅμοιον τούτοις

κοῦραι ἐλαφρὰ ποδῶν ἴχνι᾽ ἀειράμεναι.

καὶ τοῦτ᾽ ἔτι κατὰ τὸν αὐτὸν ὑπολάβωμεν αὐτοματισμὸν ἄνευ γνώμης γεγονέναι. ἀλλ᾽ ἑνὸς τοῦ μεταξὺ κώλου συγκειμένου λεκτικῶς τοῦ 'ἥκειν Ἀριστοκράτους κατηγορήσοντα τουτουί' τὸ συμπλεκόμενον τούτῳ πάλιν κῶλον ἐκ δυεῖν συνέστηκεν μέτρων· 'μήτε μικρὸν ὁρῶντά τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα, ἑτοίμως οὕτως ἐπὶ τούτῳ'· εἰ γὰρ τὸ Σαπφικόν τις ἐπιθαλάμιον τουτί

οὐ γὰρ ἦν ἀτέρα πάις, ὦ γαμβρέ, τοιαύτα ⟨ποτα⟩

καὶ τοῦ κωμικοῦ τετραμέτρου, λεγομένου δὲ Ἀριστοφανείου τουδί

ὅτ᾽ ἐγὼ τὰ δίκαια λέγων ἤνθουν καὶ σωφροσύνη 'νενόμιστο

τοὺς τελευταίους πόδας τρεῖς καὶ τὴν κατάληξιν ἐκλαβὼν συνάψειε τοῦτον τὸν τρόπον

οὐ γὰρ ἦν ἀτέρα πάις, ὦ γαμβρέ, τοιαύτα ⟨ποτα⟩ καὶ σωφροσύνη 'νενόμιστο·

οὐδὲν διοίσει τοῦ 'μήτε μικρὸν ὁρῶντά τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα, ἑτοίμως οὕτως ἐπὶ τούτῳ'. τὸ δ᾽ ἀκόλουθον ἴσον ἐστὶν ἰαμβικῷ τριμέτρῳ τὸν ἔσχατον ἀφῃρημένῳ πόδα 'προάγειν ἐμαυτὸν εἰς ἀπέχθειαν'· τέλειον γὰρ ἔσται πόδα προσλαβὸν καὶ γενόμενον τοιοῦτο

προάγειν ἐμαυτὸν εἰς ἀπέχθειάν τινα.

παρίδωμεν ἔτι καὶ ταῦτα ὡς οὐκ ἐξ ἐπιτηδεύσεως ἀλλ᾽ αὐτοματισμῷ γενόμενα; τί οὖν βούλεται πάλιν τὸ προσεχὲς τούτῳ κῶλον; ἰαμβεῖον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τρίμετρον ὀρθόν

ἀλλ᾽ εἴπερ ἄρ᾽ ὀρθῶς ἐγὼ λογίζομαι,

τοῦ ἄρα συνδέσμου μακρὰν λαμβάνοντος τὴν προτέραν συλλαβήν. καὶ τί γε δὴ διὰ μέσου παρεμπεσὸν τὸ 'καὶ σκοπῶ', ὑφ᾽ οὗ δὴ τὸ μέτρον ἐπισκοτούμενον ἠφάνισται; τὸ δ᾽ ἐπὶ τούτῳ παραλαμβανόμενον κῶλον ἐξ ἀναπαίστων σύγκειται ῥυθμῶν καὶ προάγει μέχρι ποδῶν ὀκτὼ τὸ αὐτὸ σχῆμα διασῴζον

περὶ τοῦ Χερόνησον ἔχειν ὑμᾶς ἀσφαλῶς καὶ μὴ παρακρουσθέντας,

ὅμοιον τῷ παρ᾽ Εὐριπίδῃ τῷδε

βασιλεῦ χώρας τῆς πολυβώλου
Κισσεῦ, πεδίον πυρὶ μαρμαίρει.

καὶ τὸ μετὰ τοῦτο πάλιν κείμενον τοῦ αὐτοῦ κώλου μέρος τουτί 'ἀποστερηθῆναι πάλιν αὐτῆς' ἰαμβικὸν τρίμετρόν ἐστι ποδὶ καὶ ἡμίσει λειπόμενον· ἐγένετο δ᾽ ἂν τέλειον οὕτως

ἀποστερηθῆναι πάλιν αὐτῆς ἐν μέρει.

ταῦτ' ἔτι φῶμεν αὐτοσχέδια εἶναι καὶ ἀνεπιτήδευτα οὕτω ποικίλα καὶ πολλὰ ὄντα; ἐγὼ μὲν οὐκ ἀξιῶ· καὶ γὰρ τὰ ἑξῆς τούτοις ὅμοια εὑρεῖν ἔστι πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀνάμεστα μέτρων τε καὶ ῥυθμῶν.

ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτον ὑπολάβῃ τις μόνον οὕτως αὐτῷ κατεσκευάσθαι τὸν λόγον, ἑτέρου πάλιν ἅψομαι τοῦ πάνυ ἡρμηνεῦσθαι δαιμονίως δοκοῦντος, τοῦ ὑπὲρ Κτησιφῶντος, ὃν ἐγὼ κράτιστον ἀποφαίνομαι πάντων λόγων· ὁρῶ δὴ κἂν τούτῳ μετὰ τὴν προσαγόρευσιν τῶν Ἀθηναίων εὐθέως τὸν κρητικὸν ῥυθμόν, εἴτε ἄρα παιᾶνά τις αὐτὸν βούλεται καλεῖν (διοίσει γὰρ οὐδέν) τὸν ἐκ πέντε συγκείμενον χρόνων οὐκ αὐτοσχεδίως μὰ Δία ἀλλ' ὡς οἷόν τε μάλιστα ἐπιτετηδευμένως δι' ὅλου τοῦ κώλου πλεκόμενον τούτου

τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις.

οὐ τοιοῦτος μέντοι κἀκεῖνός ἐστιν ὁ ῥυθμός

Κρησίοις ἐν ῥυθμοῖς παῖδα μέλψωμεν;

ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ· ἔξω γὰρ τοῦ τελευταίου ποδὸς τά γε ἄλλα παντάπασιν ἴσα. ἔστω καὶ τοῦτο, εἰ βούλεταί τις, αὐτοσχέδιον· ἀλλὰ καὶ τὸ συναπτόμενον τούτῳ κῶλον ἰαμβεῖόν ἐστιν ὀρθόν, συλλαβῇ τοῦ τελείου δέον, ἵνα δὴ κἀνταῦθα ἄσημον γένηται τὸ μέτρον, ἐπεὶ μιᾶς γε συλλαβῆς προστεθείσης τέλειον ἔσται

ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἔγωγε διατελῶ.

κἄπειτα ὁ παιὰν ἢ ὁ κρητικὸς ἐκεῖνος ὁ πεντάχρονος ἥξει ῥυθμὸς ἐν τοῖς ἑξῆς τούτοις 'τῇ πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα'. τοῦτο γὰρ ἔοικεν, ὅ τι μὴ κατακλωμένους ἔχει δύο πόδας ἐν ἀρχαῖς, κατὰ γοῦν τὰ ἄλλα πάντα τῷ παρὰ Βακχυλίδῃ

Οὐχ ἕδρας ἔργον οὐδ' ἀμβολᾶς, ἀλλὰ χρυσαιγίδος Ἰτανίας
χρὴ παρ' εὐδαίδαλον ναὸν ἐλθόντας ἁβρόν τι δεῖξαι.

Id. ib., §§ 198–206.

4 Ἐν τρισὶ δὲ τὸ μεγαλοπρεπές, διανοίᾳ, λέξει, τῷ συγκεῖσθαι προσφόρως. σύνθεσις δὲ μεγαλοπρεπής, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης, ἡ παιωνική. παιῶνος δὲ εἴδη δύο. τὸ μὲν προκαταρκτικόν, οὗ ἄρχει μὲν μακρά, λήγουσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι, οἷον τὸ τοιόνδε· 'ἤρξατο δέ'· τὸ δὲ καταληκτικὸν θατέρῳ ἀντίστροφον οὗ τρεῖς μὲν βραχεῖαι ἄρχουσι, λήγει δὲ μία μακρά, ὥσπερ τὸ Ἀραβία. δεῖ δὲ ἐν τοῖς κώλοις τοῦ μεγαλοπρεποῦς λόγου τὸν προκαταρκτικὸν μὲν παιῶνα ἄρχειν τῶν κώλων, τὸν καταληκτικὸν δὲ ἕπεσθαι. παράδειγμα δ' αὐτῶν τὸ Θουκυδίδειον τόδε· 'ἤρξατο δὲ τὸ κακὸν ἐξ Αἰθιοπίας'. τί ποτ' οὖν Ἀριστοτέλης οὕτω διετάξατο; ὅτι δεῖ καὶ τὴν ἐμβολὴν τοῦ κώλου καὶ ἀρχὴν μεγαλοπρεπῆ εὐθὺς

εἶναι καὶ τέλος. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ἀπὸ μακρᾶς ἀρχώμεθα καὶ εἰς μακρὰν λήγωμεν. φύσει γὰρ μεγαλεῖον ἡ μακρὰ καὶ προλεγομένη τε πλήσσει εὐθύς, καὶ ἀπολήγουσα ἐν μεγάλῳ τινὶ καταλείπει τὸν ἀκούοντα. πάντες γοῦν ἰδίως τῶν τε πρώτων μνημονεύομεν καὶ τῶν ὑστάτων καὶ ὑπὸ τούτων κινούμεθα, ὑπὸ δὲ τῶν μεταξὺ ἔλαττον ὥσπερ ἐγκρυπτομένων ἢ ἀναφανιζομένων . . . δεῖ μέντοι λογίζεσθαι ὅτι κἂν μὴ ἀκριβῶς δυνώμεθα τοῖς κώλοις περιτιθέναι τοὺς παιῶνας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀμφοτέρους, παιωνικήν γε πάντως ποιησόμεθα τὴν σύνθεσιν, οἷον ἐκ μακρῶν ἀρχόμενοι καὶ εἰς μακρὰς καταλήγοντες, τοῦτο δὲ καὶ Ἀριστοτέλης παραγγέλλειν ἔοικε, ἄλλως δὲ τὸ διττὸν τοῦ παιῶνος τετεχνολογηκέναι ἀκριβείας ἕνεκα. διόπερ Θεόφραστος παράδειγμα ἐκτέθειται μεγαλοπρεπείας τὸ τοιοῦτον κῶλον· ‘τῶν μὲν περὶ τὰ μηδενὸς ἄξια φιλοσοφούντων’. οὐ γὰρ ἐκ παιώνων ἀκριβῶς ἀλλὰ παιωνικόν τί ἐστι . . . οἱ δ’ ἄλλοι ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς καὶ οὐ λογικὸς ἀλλ’ ἠχώδης· οὐδὲ ἔρρυθμος ἀλλ’ ἄρρυθμος. ὥσπερ ὁ τοιόσδε· ‘ἥκειν ἡμῶν εἰς τὴν χώραν’. ἡ γὰρ πυκνότης τῶν μακρῶν ὑπερπίπτει τοῦ λογικοῦ μέτρου. ὁ δὲ ἴαμβος εὐτελὴς καὶ τῇ τῶν πολλῶν λέξει ὅμοιος. πολλοὶ γοῦν μέτρα ἰαμβικὰ λαλοῦσιν οὐκ εἰδότες.

Demetrius (*c.* 100 a.d.) περὶ ἑρμηνείας, §§ 38–43.

Μικροποιοῦν δ’ οὐδὲν οὕτως ἐν τοῖς ὑψηλοῖς ὡς ῥυθμὸς κεκλασμένος λόγων καὶ σεσοβημένος, οἷον δὴ πυρρίχιοι καὶ τροχαῖοι καὶ διχόρειοι τέλεον εἰς ὀρχηστικὸν συνεκπίπτοντες· εὐθὺς γὰρ πάντα φαίνεται τὰ κατάρρυθμα κομψὰ καὶ μικροχαρῆ καὶ ἀπαθέστατα διὰ τὰς ὁμοειδίας ἐπιπολάζοντα. καὶ ἔτι τούτων τὸ χείριστον ὅπως ὥσπερ τὰ ᾠδάρια τοὺς ἀκροατὰς ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀφέλκει καὶ ἐφ’ αὑτὰ βιάζεται, οὕτω καὶ τὰ κατερρυθμισμένα τῶν λεγομένων οὐ τὸ τοῦ λόγου πάθος ἐνδίδωσι τοῖς ἀκούουσι, τὸ δὲ τοῦ ῥυθμοῦ, ὡς ἐνίοτε προειδότας τὰς ὀφειλομένας καταλήξεις αὐτοὺς ὑποκρούειν τοῖς λέγουσι καὶ φθάνοντας ὡς ἐν χορῷ τινι προαποδιδόναι τὴν βάσιν. 5

Auctor (*c.* 100 a.d.) περὶ ὕψους, ch. 41.

Ὅταν γὰρ ἤτοι ἐρωτικόν τι ἐννόημα λέγωμεν ἢ καὶ τῶν ἄλλων τι τῶν ἰδίων γλυκύτητος, μεθοδεύωμέν τε οὕτως καὶ ἑρμηνεύωμεν δι’ ἐπιθέτων καὶ ποιητικῶν ὀνομάτων, παρισῶμέν τε τοῖς σχήμασιν ἢ τοῖς κώλοις ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ κάλλους ἰδίῳ σχήματι ἐξαγγέλλωμεν, συντιθῶμέν τε οὕτως καὶ τοὺς ῥυθμοὺς ποιῶμεν σεμνοὺς ἅμα καὶ καλούς. 6

Hermogenes (*c.* 160 a.d.) περὶ ἰδεῶν, ii. 368.

7 In gravi figura consumetur oratio si quae cuiusque rei poterunt ornatissima verba reperiri, sive propria sive extranea, unam quamque in rem accommodabuntur; et si graves sententiae, quae in amplificatione et commiseratione tractantur, eligentur; et si exornationes sententiarum aut verborum quae gravitatem habebunt, de quibus post dicemus, adhibebuntur. In hoc genere figurae erit hoc exemplum: 'Nam quis est vestrum, iudices, qui satis idoneam possit in eum poenam excogitare qui prodere hostibus patriam cogitarit? quod maleficium cum hoc scelere comparari, quod huic maleficio dignum supplicium potest inveniri? In iis qui violassent ingenuam, matrem familias construprassent, pulsassent aliquem aut postremo necassent, maxima supplicia maiores consumpserunt; huic truculentissimo ac nefario facinori singularem poenam reliquerunt. Atque in aliis maleficiis ad singulos aut ad paucos ex alieno peccato iniuria pervenit; huius sceleris qui sunt adfines uno consilio universis civibus atrocissimas calamitates machinantur. O feros animos! o crudelis cogitationes! o derelictos homines ab humanitate! qui id agere ausi sunt aut cogitare potuerunt, quo pacto hostes revulsis maiorum sepulchris, deiectis moenibus, ovantes inruerent in civitatem; quo modo deum templis spoliatis, optimatibus trucidatis, aliis abreptis in servitutem, matribus familias et ingenuis sub hostilem libidinem subiectis, urbs acerbissimo concideret incendio conflagrata; qui se non putant id quod voluerint ad exitum perduxisse, nisi sanctissimae patriae miserandum scelerati viderint cinerem.'

Auctor ad Herennium, iv, §§ 11–12.

Transgressio est quae verborum perturbat ordinem perversione aut traiectione. Perversione sic: Hoc vobis deos immortalis arbitror dedisse pietate pro vestra. Traiectione hoc modo: Instabilis in istum plurimum fortuna valuit. Item: Omnis invidiose eripuit tibi bene vivendi casus facultates. Huius modi traiectio, quae rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes, de quibus ante dictum est; in quibus oportet verba sint ad poeticum quendam exstructa numerum, ut perfecte et perpolitissime possint esse absolutae. *Ib.*, § 44.

8 Post a me Asia tota peragrata est cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis libentibus; quorum erat princeps Menippus Stratonicensis meo iudicio tota Asia illis temporibus

disertissimus; et, si nihil habere molestiarum nec ineptiarum Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest. Adsiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes; erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramyttenus Xenocles. Hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus Rhodum veni meque ad eundem quem Romae audiveram Molonem applicavi, cum actorem in veris causis scriptoremque praestantem tum in notandis animadvertendisque vitiis et in instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam, si modo id consequi potuit, ut nimis redundantis nos et supra fluentis iuvenili quadam dicendi impunitate et licentia reprimeret et quasi extra ripas diffluentis coerceret. Ita recepi me biennio post non modo excitatior sed prope mutatus. CICERO, *Brutus*, §§ 315–16.

Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, quale est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et faceto genere verborum, in quo fuit Aeschylus Cnidius et meus aequalis Milesius Aeschines. In his erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. Haec autem, ut dixi, genera dicendi aptiora sunt adulescentibus, in senibus gravitatem non habent. *Id. ib.*, § 325.

Datur etiam venia concinnitati sententiarum et arguti certique et circumscripti verborum ambitus conceduntur, de industriaque non ex insidiis sed aperte ac palam elaboratur ut verba verbis quasi demensa et paria respondeant, ut crebro conferantur pugnantia comparenturque contraria et ut pariter extrema terminentur eundemque referant in cadendo sonum; quae in veritate causarum et rarius multo facimus et certe occultius. In Panathenaico autem Isocrates ea se studiose consectatum fatetur; non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. Haec tractasse Thrasymachum Calchedonium primum et Leontinum ferunt Gorgiam, Theodorum inde Byzantium multosque alios quos λογοδαιδάλους appellat in Phaedro Socrates; quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia minuta et versiculorum similia quaedam nimiumque depicta.

Id. Orator, §§ 38–9.

In quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendae suavitatis in vocibus: ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem

nec una plus nec a postrema syllaba citra tertiam; quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria.

Id. ib., § 58.

Quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit qui vocalis nolit coniungere. *Id. ib.*, § 150.

In ea est crebra ista vocalium concursio, quam magna ex parte ut vitiosam fugit Demosthenes.

Sed Graeci viderint; nobis ne si cupiamus quidem distrahere voces conceditur. Indicant orationes illae ipsae horridulae Catonis, indicant omnes poetae praeter eos qui, ut versum facerent, saepe hiabant, ut Naevius:

> vos, qui accolitis Histrum fluvium atque algidam

et ibidem:

> quam numquam vobis Grai atque barbari.

At Ennius saepe

> Scipio invicte,

et semel quidem nos:

> hoc motu radiantis etesiae in vada ponti. *Id. ib.*, §§ 151–2.

Nec solum componentur verba ratione, sed etiam finientur, quoniam id iudicium esse alterum aurium diximus. Et finiuntur aut ipsa compositione et quasi sua sponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipsis concinnitas inest; quae sive casus habent in exitu similis sive paribus paria redduntur sive opponuntur contraria, suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil est factum de industria. In huius concinnitatis consectatione Gorgiam fuisse principem accepimus; quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: Est enim, iudices, haec non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Haec enim talia sunt ut, quia referuntur eo quo debent referri, intellegamus non quaesitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item in contrariis referendis, ut illa sunt quibus non modo numerosa oratio sed etiam versus efficitur:

> eam quam nihil accusas damnas—

condemnas dixisset qui versum effugere vellet—,

> bene quam meritam esse autumas
> male merere? id quod scis prodest nihil; id quod nescis obest?

Versum efficit ipsa relatio contrariorum. Idem esset in oratione numerosum: Quod scis nihil prodest; quod nescis multum obest.

Semper haec, quae Graeci ἀντίθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt etiam sine industria. Hoc genere antiqui iam ante Isocratem delectabantur et maxime Gorgias, cuius in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa sunt in quarto accusationis: 'Conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit conditas, ab hoc qui constitutas accepit captas dicetis Syracusas.'

Ergo et hi numeri sint cogniti et genus illud tertium explicetur quale sit, numerosae et aptae orationis. Quod qui non sentiunt, quas auris habeant aut quid in his hominis simile sit nescio. Meae quidem et perfecto completoque verborum ambitu gaudent et curta sentiunt nec amant redundantia. Quid dico meas? Contiones saepe exclamare vidi, cum apte verba cecidissent. Id enim exspectant aures, ut verbis conligetur sententia. 'Non erat hoc apud antiquos.' Et quidem nihil aliud fere non erat; nam et verba eligebant et sententias gravis et suavis reperiebant, sed eas aut vinciebant aut explebant parum. *Id. ib.*, §§ 164–8.

Sed habet nomen invidiam, cum in oratione iudiciali et forensi numerus [Latine, Graece ῥυθμός] inesse dicitur. Nimis enim insidiarum ad capiendas auris adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quaeruntur. Hoc freti isti et ipsi infracta et amputata loquuntur et eos vituperant qui apta et finita pronuntiant; si inanibus verbis levibusque sententiis, iure; sin probae res, lecta verba, quid est cur claudere aut insistere orationem malint quam cum sententia pariter excurrere? Hic enim invidiosus numerus nihil adfert aliud nisi ut sit apte verbis comprehensa sententia; quod fit etiam ab antiquis, sed plerumque casu saepe natura; et quae valde laudantur apud illos, ea fere quia sunt conclusa laudantur. Et apud Graecos quidem iam anni prope quadringenti sunt cum hoc probatur; nos nuper agnovimus. *Id. ib.*, §§ 170–1.

In versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior; nec vero multitudo pedes novit nec ullos numeros tenet nec illud quod offendit aut curat aut in quo offendit intellegit; et tamen omnium longitudinum et brevitatum in sonis sicut acutarum graviumque vocum iudicium ipsa natura in auribus nostris conlocavit. *Id. ib.*, § 173.

Quoniam igitur habemus aptae orationis eos principes auctoresque quos diximus et origo inventa est, causa quaeratur. Quae sic aperta est ut mirer veteres non esse commotos, praesertim cum, ut fit, fortuito saepe aliquid concluse apteque dicerent. Quod cum animos hominum aurisque pepulisset, ut intellegi posset id quod casus effudisset cecidisse iucunde, notandum certe genus atque ipsi sibi imitandi fuerunt. Ipsae enim aures vel animus aurium nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque et longiora et breviora iudicat et perfecta ac moderata semper exspectat; mutila sentit quaedam et quasi decurtata, quibus tamquam debito fraudetur offenditur, productiora alia et quasi immoderatius excurrentia, quae magis etiam aspernantur aures; quod cum in plerisque tum in hoc genere nimium quod est offendit vehementius quam id quod videtur parum. Vt igitur poeticae versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium, sic in oratione animadversum est, multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus conclusionesque verborum. *Id. ib.*, §§ 177–8.

Est autem longioris prima illa quaestio sitne omnino ulla numerosa oratio; quibusdam enim non videtur, quia nihil insit in ea certi ut in versibus, et quod ipsi qui adfirment esse eos numeros rationem cur sint non queant reddere. Deinde, si sit numerus in oratione, qualis sit aut quales, et e poeticisne numeris an ex alio genere quodam et, si e poeticis, quis eorum sit aut qui; namque aliis unus modo aliis plures aliis omnes idem videntur. Deinde, quicumque sunt sive unus sive plures, communesne sint omni generi orationis—quoniam aliud genus est narrandi aliud persuadendi aliud docendi—an dispares numeri cuique orationis generi accommodentur; si communes, qui sint; si dispares, quid intersit et cur non aeque in oratione atque in versu numerus appareat. Deinde, quod dicitur in oratione numerosum, id utrum numero solum efficiatur, an etiam vel compositione quadam vel genere verborum; an sit suum cuiusque, ut numerus intervallis, compositio vocibus, genus ipsum verborum quasi quadam forma et lumine orationis appareat, sitque omnium fons compositio ex eaque et numerus efficiatur et ea quae dicuntur orationis quasi formae et lumina, quae, ut dixi, Graeci vocant *σχήματα*. *Id. ib.*, §§ 180–1.

Esse ergo in oratione numerum quendam non est difficile

cognoscere. Iudicat enim sensus; in quo est iniquum quod accidit non agnoscere, si cur id accidat reperire nequeamus. Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit quid accideret. Ita notatio naturae et animadversio peperit artem. Sed in versibus res est apertior, quamquam etiam a modis quibusdam cantu remoto soluta esse videtur oratio maximeque id in optimo quoque eorum poetarum qui λυρικοὶ a Graecis nominantur, quos cum cantu spoliaveris, nuda paene remanet oratio. Quorum similia sunt quaedam etiam apud nostros, velut illa in Thyeste:

quemnam te esse dicam? qui tarda in senecta

et quae sequuntur; quae, nisi cum tibicen accessit, orationis sunt solutae simillima. At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic saepe sunt abiecti, ut non numquam vix in eis numerus et versus intellegi possit. *Id. ib.*, §§ 183–4.

Numerus autem non domo depromebatur neque habebat aliquam necessitudinem aut cognationem cum oratione. Itaque serius aliquanto notatus et cognitus quasi quandam palaestram et extrema liniamenta orationi attulit. Quod si et angusta quaedam atque concisa et alia est dilatata et fusa oratio, necesse est id non litterarum accidere natura, sed intervallorum longorum et brevium varietate; quibus implicata atque permixta oratio quoniam tum stabilis est tum volubilis, necesse est eius modi vi naturam numeri contineri. Nam circuitus ille quem saepe iam diximus incitatior numero ipso fertur et labitur, quoad perveniat ad finem et insistat. Perspicuum est igitur numeris astrictam orationem esse debere, carere versibus.

Sed hi numeri poeticine sint an ex alio genere quodam deinceps est videndum. Nullus est igitur numerus extra poeticos, propterea quod definita sunt genera numerorum. Nam omnis talis est ut unus sit e tribus. Pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut necesse sit partem pedis aut aequalem esse alteri parti aut altero tanto aut sesqui esse maiorem. Ita fit aequalis dactylus, duplex iambus, sesquiplex paean; qui pedes in orationem non cadere qui possunt? quibus ordine locatis quod efficitur numerosum sit necesse est. *Id. ib.*, §§ 186–8.

Sequitur ergo ut qui maxime cadant in orationem aptam numeri videndum sit. Sunt enim qui iambicum putent, quod sit orationis simillimus, qua de causa fieri ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis, quod ille dactylicus

numerus hexametrorum magniloquentiae sit accommodatior. Ephorus autem, levis ipse orator et profectus ex optima disciplina, paeana sequitur aut dactylum, fugit autem spondeum et trochaeum. Quod enim paean habebat tris brevis, dactylus autem duas, brevitate et celeritate syllabarum labi putat verba proclivius contraque accidere in spondeo et trochaeo; quorum quod alter e longis constet alter e brevibus, fieri alteram nimis incitatam alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed et illi priores errant et Ephorus in culpa est. Nam et qui paeana praetereunt, non vident mollissimum a sese numerum eundemque amplissimum praeteriri. Quod longe Aristoteli videtur secus, qui iudicat heroum numerum grandiorem quam desideret soluta oratio, iambum autem nimis e vulgari esse sermone. Ita neque humilem et abiectam orationem nec nimis altam et exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos qui audient ad maiorem admirationem possit traducere. Trochaeum autem, qui est eodem spatio quo choreus, cordacem appellat, quia contractio et brevitas dignitatem non habeat. Ita paeana probat eoque ait uti omnis, sed ipsos non sentire cum utantur; esse autem tertium ac medium inter illos, et ita factos eos pedes esse, ut in eis singulis modus insit aut sesquiplex aut duplex aut par. Itaque illi de quibus ante dixi tantum modo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. Iambus enim et dactylus in versum cadunt maxime; itaque ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt evitandi continuati pedes; aliud enim quiddam est oratio nec quicquam inimicius quam illa versibus; paean autem minime est aptus ad versum, quo libentius eum recepit oratio. Ephorus vero ne spondeum quidem, quem fugit, intellegit esse aequalem dactylo, quem probat. Syllabis enim metiendos pedes, non intervallis existimat; quod idem facit in trochaeo, qui temporibus et intervallis est par iambo, sed eo vitiosus in oratione, si ponatur extremus, quod verba melius in syllabas longiores cadunt. Atque haec, quae sunt apud Aristotelem, eadem a Theophrasto Theodecteque de paeane dicuntur. Ego autem sentio omnis in oratione esse quasi permixtos et confusos pedes, nec enim effugere possemus animadversionem si semper isdem uteremur, quia nec numerosa esse, ut poema, neque extra numerum, ut sermo vulgi, esse debet oratio—alterum nimis est vinctum, ut de industria factum appareat, alterum nimis dissolutum, ut pervagatum ac vulgare videatur; ut ab altero non delectere, alterum oderis—; sit igitur, ut supra dixi, permixta et temperata numeris

nec dissoluta nec tota numerosa, paeane maxime, quoniam optimus auctor ita censet, sed reliquis etiam numeris, quos ille praeterit, temperata. *Id. ib.*, §§ 191–6.

Nec vero is cursus est numerorum—orationis dico, nam est longe aliter in versibus—nihil ut fiat extra modum; nam id quidem esset poema; sed omnis nec claudicans nec quasi fluctuans sed aequabiliter constanterque ingrediens numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit; quo etiam difficilius est oratione uti quam versibus, quod in illis certa quaedam et definita lex est, quam sequi sit necesse; in dicendo autem nihil est propositum, nisi ut ne immoderata aut angusta aut dissoluta aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tamquam tibicini percussionum modi, sed universa comprehensio et species orationis clausa et terminata est, quod voluptate aurium iudicatur.

Solet autem quaeri totone in ambitu verborum numeri tenendi sint an in primis partibus atque in extremis; plerique enim censent cadere tantum numerose oportere terminarique sententiam. Est autem, ut id maxime deceat, non ut solum; ponendus est enim ille ambitus, non abiciendus. Qua re cum aures extremum semper exspectent in eoque acquiescant, id vacare numero non oportet, sed ad hunc exitum iam a principio ferri debet verborum illa comprehensio et tota a capite ita fluere ut ad extremum veniens ipsa consistat. Id autem bona disciplina exercitatis, qui et multa scripserint et quaecumque etiam sine scripto dicent similia scriptorum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim circumscribitur mente sententia confestimque verba concurrunt, quae mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeant; quorum discriptus ordo alias alia terminatione concluditur. Atque omnia illa et prima et media verba spectare debent ad ultimum. Interdum enim cursus est in oratione incitatior, interdum moderata ingressio, ut iam a principio videndum sit quem ad modum velis venire ad extremum.

Id. ib., §§ 198–201.

Ita fit ut non item in oratione ut in versu numerus exstet idque quod numerosum in oratione dicitur non semper numero fiat, sed non numquam aut concinnitate aut constructione verborum. Ita si numerus orationis quaeritur qui sit, omnis est, sed alius alio melior atque aptior; si locus, in omni parte verborum; si unde

ortus sit, ex aurium voluptate; si componendorum ratio, dicetur alio loco, quia pertinet ad usum, quae pars quarta et extrema nobis in dividendo fuit; si ad quam rem adhibeatur, ad delectationem; si quando, semper; si quo loco, in tota continuatione verborum; si quae res efficiat voluptatem, eadem quae in versibus, quorum modum notat ars, sed aures ipsae tacito eum sensu sine arte definiunt. *Id. ib.*, §§ 202–3.

Sed quoniam adhibenda non numquam est, primum videndum est quo loco, deinde quam diu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in accusationis secundo de Siciliae laude diximus, ut in senatu de consulatu meo, aut exponenda narratio, quae plus dignitatis desiderat quam doloris, ut in quarto accusationis de Hennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Saepe etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerose et volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem saepissime sumus; quod plurimis locis perorationes nostrae voluisse nos atque animo contendisse declarant. Id autem tum valet cum is qui audit ab oratore iam obsessus est ac tenetur. Non enim id agit ut insidietur et observet, sed iam favet processumque vult dicendique vim admirans non anquirit quid reprehendat. Haec autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipsam includit, sed in orationis reliquis partibus. Nam cum sis eis locis usus quibus ostendi licere, transferenda tota dictio est ad illa quae nescio cur, cum Graeci κόμματα et κῶλα nominent, nos non recte incisa et membra dicamus. Neque enim esse possunt rebus ignotis nota nomina, sed cum verba aut suavitatis aut inopiae causa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit quod propter rerum ignorationem ipsarum nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum aut a simili mutuari.

Quo autem pacto deceat incise membratimve dici iam videbimus; nunc quot modis mutentur comprehensiones conclusionesque dicendum est. Fluit omnino numerus a primo tum incitatius brevitate pedum, tum proceritate tardius. Cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus, e quibus unum est secuta Asia maxime, qui dichoreus vocatur, cum duo extremi chorei sunt, id est e singulis longis et brevibus. Explanandum est enim, quod ab

aliis eidem pedes aliis vocabulis nominantur. Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum quam si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse praeclare, quo etiam satietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo C. F. tribunus plebis in contione dixit his verbis: *O Marce Druse, patrem appello*—haec quidem duo binis pedibus incisim; dein membratim: *Tu dicere solebas sacram esse rem publicam*;—haec item membra ternis; post ambitus: *Quicumque eam violavissent, ab omnibus esse ei poenas persolutas*;—dichoreus; nihil enim ad rem, extrema illa longa sit an brevis; deinde: *Patris dictum sapiens temeritas fili comprobavit*—hoc dichoreo tantus clamor contionis excitatus est ut admirabile esset. Quaero nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac sic: *Comprobavit fili temeritas*, iam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus et longa est, quem Aristoteles ut optimum probat, a quo dissentio. 'At eadem verba, eadem sententia.' Animo istuc satis est, auribus non satis. Sed id crebrius fieri non oportet; primum enim numerus agnoscitur, deinde satiat, postea cognita facilitate contemnitur.

Sed sunt clausulae plures, quae numerose et iucunde cadant. Nam et creticus, qui est e longa et brevi et longa, et eius aequalis paean, qui spatio par est, syllaba longior, quam commodissime putatur in solutam orationem inligari, cum sit duplex. Nam aut e longa est et tribus brevibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo, aut e totidem brevibus et longa, in quem optime cadere censent veteres; ego non plane reicio, sed alios antepono. Ne spondeus quidem funditus est repudiandus, etsi, quod est e longis duabus, hebetior videtur et tardior; habet tamen stabilem quendam et non expertem dignitatis gradum, in incisionibus vero multo magis et in membris; paucitatem enim pedum gravitate sua et tarditate compensat. Sed hos cum in clausulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo: adiungo, quod minimum sit, proximum superiorem, saepe etiam tertium. Ne iambus quidem, qui est e brevi et longa, aut par choreo qui habet tris brevis trochaeus, sed spatio par, non syllabis, aut etiam dactylus, qui est e longa et duabus brevibus, si est proximus a postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus aut spondeus; numquam enim interest uter sit eorum in pede extremo. Sed idem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus; nihil enim interest dactylus sit extremus an creticus, quia pos-

trema syllaba brevis an longa sit ne in versu quidem refert. Quare etiam paeana qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum, quoniam nihil ad rem est, postrema quam longa sit. Iam paean, quod pluris habeat syllabas quam tris, numerus a quibusdam, non pes habetur. Est quidem, ut inter omnis constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti vel mediae; putant illi etiam cadenti, quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochmius autem e quinque syllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa, ut est hoc: *Amicos tenes*, quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum et nimis insignem facit. His igitur tot commutationibus tamque variis si utemur, nec deprehendetur manifesto quid a nobis de industria fiat et occurretur satietati. Et quia non numero solum numerosa oratio sed et compositione fit et genere, quod ante dictum est, concinnitatis—compositione potest intellegi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quaesitus sed ipse secutus esse videatur, ut apud Crassum: *Nam ubi libido dominatur, innocentiae leve praesidium est*; ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria—; itaque si quae veteres illi, Herodotum dico et Thucydidem totamque eam aetatem, apte numeroseque dixerunt, ea non numero quaesito, sed verborum conlocatione ceciderunt. Formae vero quaedam sunt orationis, in quibus ea concinnitas est ut sequatur numerus necessario. Nam cum aut par pari refertur aut contrarium contrario opponitur aut quae similiter cadunt verba verbis comparantur, quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numerose cadat, quo de genere cum exemplis supra diximus; ut haec quoque copia facultatem adferat non semper eodem modo desinendi. Nec tamen haec ita sunt arta et astricta ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. Multum interest utrum numerosa sit, id est similis numerorum, an plane e numeris constet oratio; alterum si fit, intolerabile vitium est, alterum nisi fit, dissipata et inculta et fluens est oratio. *Id. ib.*, §§ 210–20.

Sed nihil tam debet esse numerosum quam hoc, quod minime apparet et valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi: *Missos faciant patronos; ipsi prodeant*;—nisi intervallo dixisset ipsi prodeant, sensisset profecto se fudisse senarium; omnino melius caderet *prodeant ipsi*; sed de genere nunc disputo;—*cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?* Prima sunt illa duo, quae κόμματα

Graeci vocant, non incisa dicimus; deinde tertium κῶλον illi, nos membrum; sequitur non longa—ex duobus enim versibus, id est membris, perfecta comprehensio est et in spondeos cadit; et Crassus quidem sic plerumque dicebat, idque ipse genus dicendi maxime probo. Sed quae incisim aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent, ut est apud me: *Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas*; haec incise dicta sunt quattuor; at membratim quae sequuntur duo: *Incurristi amens in columnas, in alienos insanus insanisti.* Deinde omnia tamquam crepidine quadam comprehensione longiore sustinentur: *Depressam, caecam, iacentem domum pluris quam te et quam fortunas tuas aestimasti.* Dichoreo finitur. At spondeis proximum illud. Nam in his, quibus ut pugiunculis uti oportet, brevitas faciet ipsa liberiores pedes; saepe enim singulis utendum est, plerumque binis, et utrisque addi pedis pars potest, non fere ternis amplius. Incisim autem et membratim tractata oratio in veris causis plurimum valet, maximeque eis locis, cum aut arguas aut refellas, ut nos in Corneliana secunda: *O callidos homines, o rem excogitatam, o ingenia metuenda!* Membratim adhuc; deinde caesim: *Diximus*, rursus membratim: *Testis dare volumus.* Extrema sequitur comprehensio, sed ex duobus membris, qua non potest esse brevior: *Quem, quaeso, nostrum fefellit ita vos esse facturos?* Nec ullum genus est dicendi aut melius aut fortius quam binis aut ternis ferire verbis, non numquam singulis, paulo alias pluribus, inter quae variis clausulis interponit se raro numerosa comprehensio; quam perverse fugiens Hegesias, dum ille quoque imitari Lysiam vult alterum paene Demosthenem, saltat incidens particulas. Et is quidem non minus sententiis peccat quam verbis, ut non quaerat quem appellet ineptum qui illum cognoverit. *Id. ib.*, §§ 222–6.

Apud alios autem et Asiaticos maxime numero servientes inculcata reperias inania quaedam verba quasi complementa numerorum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis concidendisque numeris in quoddam genus abiectum incidant versiculorum simillimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum rhetorum principes Hierocles et Menecles minime mea sententia contemnendi. Etsi enim a forma veritatis et ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate vel copia. Sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere concludebantur uno modo. Quae vitia qui fugerit, ut neque

verbum ita traiciat ut id de industria factum intellegatur, neque inferciens verba quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens concidat delumbetque sententias, nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum, is omnia fere vitia vitaverit. Nam de laudibus multa diximus, quibus sunt illa perspicue vitia contraria. Quantum autem sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam conlocationem dissolvas permutatione verborum; — corrumpatur enim tota res, ut et haec nostra in Corneliana et deinceps omnia: *Neque me divitiae movent, quibus omnis Africanos et Laelios multi venalicii mercatoresque superarunt*: immuta paululum, ut sit *multi superarunt mercatores venaliciique*, perierit tota res; et quae sequuntur: *Neque vestis aut caelatum aurum et argentum, quo nostros veteres Marcellos Maximosque multi eunuchi e Syria Aegyptoque vicerunt*; verba permuta sic, ut sit *vicerunt eunuchi e Syria Aegyptoque*: adde tertium: *Neque vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paullum et L. Mummium, qui rebus his urbem Italiamque omnem referserunt, ab aliquo video perfacile Deliaco aut Syro potuisse superari*; fac ita: *potuisse superari ab aliquo Syro aut Deliaco*; videsne ut, ordine verborum paululum commutato, isdem tamen verbis stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam eamque ordine verborum paululum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud quod fuerit antea diffluens ac solutum. Age sume de Gracchi apud censores illud: *Abesse non potest quin eiusdem hominis sit probos improbare qui improbos probet*; quanto aptius, si ita dixisset: *Quin eiusdem hominis sit qui improbos probet probos improbare!* Hoc modo dicere nemo umquam noluit nemoque potuit quin dixerit; qui autem aliter dixerunt, hoc adsequi non potuerunt. Ita facti sunt repente Attici; quasi vero Trallianus fuerit Demosthenes! cuius non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur. Sed si quem magis delectant soluta, sequatur ea sane, modo sic ut, si quis Phidiae clipeum dissolverit, conlocationis universam speciem sustulerit, non singulorum operum venustatem; ut in Thucydide orbem modo orationis desidero, ornamenta comparent.

Id. ib., §§ 230–4.

9 Etiam ubi aliud ratio aliud consuetudo poscet: utrum volet, sumat compositio, *Vitavisse* vel *vitasse*, *Deprendere* vel *deprehendere*. Coitus etiam syllabarum non negabo, et quidquid sen-

tentiis aut elocutioni non nocebit. Praecipuum tamen in hoc opus est, scire quod quoque loco verborum maxime quadret. Atque is optime componet, qui hoc non solum componendi gratia facit.

Ratio vero pedum in oratione est multo quam in versu difficilior: primum quod versus paucis continetur, oratio longiores habet saepe circuitus; deinde quod versus semper similis sibi est et una ratione decurrit, orationis compositio, nisi varia est, et offendit similitudine et in affectatione deprehenditur. Et in omni quidem corpore totoque (ut ita dixerim) tractu numerus insertus est. Neque enim loqui possumus nisi syllabis brevibus ac longis, ex quibus pedes fiunt. Magis tamen et desideratur in clausulis et apparet: primum quia sensus omnis habet suum finem poscitque naturale intervallum, quo a sequentis initio dividatur; deinde quod aures continuam vocem secutae ductaeque velut prono decurrentis orationis flumine tum magis iudicant cum ille impetus stetit et intuendi tempus dedit. Non igitur durum sit neque abruptum, quo animi velut respirant ac reficiuntur. Haec est sedes orationis, hoc auditor expectat, hic laus omnis declamantium. Proximam clausulis diligentiam postulant initia, nam et in haec intentus auditor est. Sed eorum facilior ratio est, non enim cohaerent sed praecedentibus serviunt; exordium sumunt cum ea, quamlibet sit composita. Ipsa gratiam perdet, si ad eam rupta via venerimus. Namque cum fit ut Demosthenis severa videatur compositio, πρῶτον μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις· et illa (quae ab uno, quod sciam, Bruto minus probatur, ceteris placet) κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ, Ciceronem carpant in his: *Familiaris coeperat esse balneatori*, et *Non nimium dura archipiratae.* Nam *balneatori* et *archipiratae* idem finis est qui πᾶσι καὶ πάσαις et qui μηδὲ τοξεύῃ, sed priora sunt severiora. Est in eo quoque nonnihil, quod hic singulis verbis bini pedes continentur, quod etiam in carminibus est permolle; nec solum ubi quinae, ut in his, syllabae nectuntur, *Fortissima Tyndaridarum*; sed etiam quaternae, cum versus cluditur *Apennino* et *armamentis* et *Oreione*. Quare hoc quoque vitandum est, ne plurium syllabarum his verbis utamur in fine.

Mediis quoque non ea modo cura sit ut inter se cohaereant, sed ne pigra, ne longa sint, ne, quod nunc maxime vitium est, brevium contextu resultent ac sonum reddant paene puerilium crepitaculorum. Nam ut initia clausulaeque plurimum momenti habent, quotiens incipit sensus aut desinit: sic in mediis quoque

sunt quidam conatus, iique leviter insistunt. Currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit. Itaque non modo membra atque incisa bene incipere atque cludi decet, sed etiam in iis, quae non dubie contexta sunt nec respiratione utuntur, illi vel occulti gradus. Quis enim dubitet unum sensum in hoc et unum spiritum esse: *Animadverti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes?* tamen et duo prima verba et tria proxima et deinceps duo rursus ac tria suos quasi numeros habent spiritum sustinentes, sicut apud rhythmicos aestimantur. Hae particulae prout sunt graves, acres, lentae, celeres, remissae, exultantes: proinde id quod ex illis conficitur aut severum aut luxuriosum aut quadratum aut solutum erit. Quaedam etiam clausulae sunt claudae atque pendentes, si relinquantur, sed sequentibus suscipi ac sustineri solent, eoque facto vitium, quod erat in fine, continuatio emendat. *Non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem* durum, si desinas; sed cum est continuatum iis quae sequuntur, quanquam natura ipsa divisa sint, *Nova postulat, inaudita desiderat*: salvus est cursus. *Vt adeas, tantum dabis*, male cluderet, nam et trimetri versus pars ultima est: excipit *Vt cibum vestitumque introferre liceat, tantum*; praeceps adhuc firmatur ac sustinetur ultimo *Nemo recusabat.*

Versum in oratione fieri multo foedissimum est totum, sed etiam in parte deforme; utique si pars posterior in clausula deprehendatur aut rursus prior in ingressu. Nam quod est contra saepe etiam decet, quia et claudit interim optime prima pars versus, dum intra paucas syllabas, praecipue senarii atque octonarii (*In Africa fuisse* initium senarii est, primum pro Q. Ligario caput claudit; *Esse videatur*, nam nimis frequens, octonarium inchoat; talia sunt Demosthenis, πᾶσι καὶ πάσαις· καὶ πᾶσιν ὑμῖν, et totum paene principium); et ultima versuum initio conveniunt orationis: *Etsi vereor, iudices*, et *Animadverti, iudices.* Sed initia initiis non conveniunt (T. Livius hexametri exordio coepit: *Facturusne operae pretium sim*; nam ita edidit, estque melius, quam quo modo emendatur), nec clausulae clausulis, ut Cicero, *Quo me vertam, nescio*; qui trimetri finis est. Trimetron et promiscue dicere liceat, sex enim pedes tres percussiones habent. Peius cludit finis hexametri, ut Brutus in epistolis: *Neque illi malunt habere tutores aut defensores, quanquam sciunt placuisse Catoni.* Illi minus sunt notabiles, quia hoc genus sermoni proximum est. Itaque et versus toti fere excidunt, quos Brutus ipso

componendi ductus studio saepissime facit, non raro Asinius, sed etiam Cicero nonnunquam, ut in principio statim orationis in Lucium Pisonem: *Pro dii immortales, quis hic illuxit dies?* Non minore autem cura vitandum est quidquid est ἔνρυθμον, quale apud Sallustium: *Falso queritur de natura sua.* Quamvis enim vincta sit, tamen soluta videri debet oratio. Atqui Plato, diligentissimus compositionis, in Timaeo prima statim parte vitare ista non potuit. Nam et initium hexametri statim invenias, et Anacreontion protinus colon efficias, et si velis trimetron, et quod duobus pedibus et parte πενθημιμερές a Graecis dicitur, et haec omnia in tribus verbis; et Thucydidi ὕπὲρ ἥμισυ Κᾶρες ἐφάνησαν ex mollissimo rhythmorum genere excidit.

QUINTILIAN ix. 4, §§ 59–78.

Miscendi ergo sunt, curandumque ut sint plures qui placent, et circumfusi bonis deteriores lateant. Nec vero in litteris syllabisque natura mutatur, sed refert, quae cum quaque optime coeat. Plurimum igitur auctoritatis, ut dixi, et ponderis habent longae, celeritatis breves; quae si miscentur quibusdam longis, currunt, si continuantur, exultant. Acres, quae ex brevibus ad longas insurgunt; leniores, quae a longis in breves descendunt. Optime incipitur a longis, recte aliquando a brevibus, ut *Novum crimen*; lenius a duabus, ut *Animadverti, iudices*; sed pro Cluentio recte, quod initium eius partitioni simile est, quae celeritate gaudet. Clausula quoque e longis firmissima est; sed cludent etiam breves, quamvis habeatur indifferens ultima. Neque enim ego ignoro in fine pro longa accipi brevem, quia videtur aliquid vacantis temporis ex eo quod insequitur accedere; aures tamen consulens meas, intelligo multum referre, verene longa sit quae claudit, an pro longa. Neque enim tam plenum est *Dicere incipientem timere*, quam illud *Ausus est confiteri.* Atqui si nihil refert, brevis an longa sit ultima, idem pes erit; verum nescio quo modo sedebit hoc, illud subsistet. Quo moti quidam longae ultimae tria tempora dederunt, ut illud tempus quod brevis ex longa accipit huic quoque accederet. Nec solum refert, quis claudat, etiam quis antecedat. Retrorsum autem neque plus tribus, iique si non ternas syllabas habebunt, repetendi erunt (sit tamen poetica observatio), neque minus duobus; alioqui pes erit, non numerus. Potest tamen vel unus esse dichoreus, si unus est, qui constat e duobus choreis. Itemque paeon, qui est ex choreo et pyrrhichio, quem aptum initiis putant, vel contra, qui est

e tribus brevibus et longa, cui clausulam assignant; de quibus fere duobus scriptores huius artis loquuntur. Alii omnes, et quocunque sunt loco, temporum quod ad rationem pertinet, paeonas appellant. Est et dochmius, qui fit ex bacchio et iambo vel iambo et cretico, stabilis in clausulis et severus. Spondeus quoque, quo plurimum est Demosthenes usus, modum semper per se habet. Optime praecedet eum creticus, ut in hoc: *De qua ego nihil dicam, nisi depellendi criminis causa.* Illud est, quod supra dixi, multum referre, unone verbo sint duo pedes comprehensi an uterque liber. Sic enim fit forte *Criminis causa*; molle *Archipiratae*, mollius, si tribrachys praecedat, *facilitates, temeritates.* Est enim quoddam ipsa divisione verborum latens tempus, ut in pentametri medio spondeo, qui nisi alterius verbi fine alterius initio constat, versum non efficit. Potest, etiamsi minus bene, praeponi anapaestos: *Muliere non solum nobili verum etiam nota.* Sicut anapaestus et creticus, iambus quoque, qui est utroque syllaba minor (praecedet enim tres longas brevis), et spondeus iambo recte praeponitur: *Iisdem in armis fui.* Tum spondeus et bacchius, sic enim fiet ultimus dochmius: *In armis iisdem fui.* Ex iis quae supra probavi apparet molosson quoque clausulae convenire, dum habeat ex quocunque pede ante se brevem: *Illud scimus ubicunque sunt esse pro nobis.* Minus gravis erit spondeus, praecedente pyrrhichio, ut *Iudicii Iuniani*, et adhuc peius priore paeone, ut *Brute, dubitavi*; nisi potius hoc esse volumus dactylum et bacchium. Duo spondei non fere se iungi patiuntur, quae in versu quoque notabilis clausula est, nisi cum id fieri potest ex tribus quasi membris: *Cur de perfugis nostris copias comparat is contra nos?* una syllaba, duabus, una. Ne dactylus quidem spondeo bene praeponitur, quia finem versus damnamus in fine orationis. Bacchius et claudit et sibi iungitur: *Venenum timeres*; vel choreum et spondeum ante amat: *Vt venenum timeres.* Contrarius quoque qui est, cludet, nisi si ultimam longam esse volumus, optimeque habebit ante se molosson: *Civis Romanus sum*; aut bacchium, *Quod hic potest, nos possemus.* Sed verius erit claudere choreum praecedente spondeo, nam hic potius est numerus: *Nos possemus* et *Romanus sum.* Claudet et dichoreus, id est idem pes sibi ipse iungetur, quo Asiani sunt usi plurimum; cuius exemplum Cicero ponit: *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.* Accipiet ante se choreus et pyrrhichium: *Omnes prope cives virtute, gloria, dignitate superabat.* Cludet et dactylus, nisi eum observatio ultimae creticum facit: *Muliercula*

nixus in litore. Habebit ante bene creticum et iambum, spondeum male, peius choreum. Cludit amphibrachys: *Q. Ligarium in Africa fuisse*, si non eum malumus esse bacchium. Non optimus est trochaeus, si ulla est ultima brevis; quod certe sit necesse est, alioqui quomodo claudet, qui placet plerisque, dichoreus? Illa observatione ex trochaeo fit anapaestus. Idem trochaeus praecedente longa fit paeon, quale est *Si potero* et *Dixit hoc Cicero*, *Obstat invidia.* Sed hunc initiis dederunt. Cludet et pyrrhichius choreo praecedente, nam sic paeon est. Sed omnes hi, qui in breves excidunt, minus erunt stabiles, nec alibi fere satis apti, quam ubi cursus orationis exigitur et clausulis non intersistitur. Creticus et initiis optimus: *Quod precatus a diis immortalibus sum*, et clausulis: *In conspectu populi Romani vomere postridie.* Apparet vero, quam bene eum praecedant vel anapaestos vel ille, qui videtur fini aptior, paeon. Sicut et se ipse sequitur: *Servare quam plurimos.* Sic melius quam choreo praecedente: *Non turpe duceret?* si ultima brevis pro longa sit; sed fingamus sic: *Non turpe duceres.* Sed hic est illud inane quod dixi. Paululum enim morae damus inter ultimum ac proximum verbum, et *turpe* illud intervallo quodam producimus; alioqui sit exultantissimum et trimetri finis: *Quis non turpe duceret?* . . . Nec ego, cum praecedentes pedes posui, legem dedi, ne alii essent; sed quid fere accideret, quid in praesentia videretur optimum, ostendi. Et quidem optime est sibi iunctus anapaestos, ut qui sit pentametri finis, vel rhythmos qui nomen ab eo traxit: *Nam ubi libido dominatur, innocentiae leve praesidium est*; nam synaloephe facit ut duae ultimae syllabae pro una sonent. Melior fiet praecedente spondeo vel bacchio, ut si idem mutes *leve innocentiae praesidium est.* Non me capit (ut a magnis viris dissentiam) paeon, qui est ex tribus brevibus et longa. Nam est et ipse una plus brevi anapaestos *facilitas* et *agilitas.*

Id. ib., §§ 91–110.

Ideoque qui horride atque incomposite quamlibet illud frigidum et inane extulerunt, antiquis se pares credunt; qui carent cultu atque sententiis, Atticis scilicet; qui praecisis conclusionibus obscuri, Sallustium atque Thucydidem superant; tristes ac ieiuni Pollionem aemulantur; otiosi et supini, si quid modo longius circumduxerunt, iurant ita Ciceronem locuturum fuisse. Noveram quosdam, qui se pulchre expressisse genus illud caelestis huius in dicendo viri sibi viderentur, si in clausula posuissent *Esse videatur.*

Id., x. 2, §§ 17, 18.

10 Lege Ciceronem: compositio eius una est, pedem servat lenta et sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinii salebrosa et exsiliens et ubi minime exspectes relictura. Denique omnia apud Ciceronem desinunt, apud Pollionem cadunt exceptis paucissimis, quae ad certum modum et ad unum exemplar adstricta sunt.

SENECA, *Epistulae*, 100, § 7.

Quid de illa loquar, in qua verba differuntur et diu exspectata vix ad clausulas redeunt? quid illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, devexa et molliter detinens nec aliter quam solet ad morem suum pedemque respondens? *Id. ib.*, 114, § 16.

11 Idem autem ille amicus noster in eiusdem M. Tullii oratione quae est de imperio Cn. Pompei ita scriptum esse a Cicerone dicebat . . . *cum vestros portus, atque eos portus quibus vitam ac spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestatem sciatis.* . . . Vt et rationem autem istam missam facias et auctoritates, sonus tamen et positura ipsa verborum satis declarat id potius ἐπιμελείᾳ τῶν λέξεων modulamentisque orationis M. Tullii convenisse ut, quoniam utrumvis dici Latine posset, *potestatem* dicere mallet, non *potestate.* Illud enim sic compositum iucundius ad aurem completiusque, insuavius hoc imperfectiusque est, si modo ita explorata aure homo sit, non surda nec iacenti: sicuti est hercle quod *explicavit* dicere maluit quam *explicuit*, quod esse iam usitatius coeperat. Verba sunt haec ipsius ex oratione quam de imperio Cn. Pompei habuit: *testis est Sicilia quam multis undique cinctam periculis non terrore belli sed consilii celeritate explicavit.* At si *explicuit* diceret, imperfecto et debili numero verborum sonus clauderet. GELLIUS (*c.* 160 A.D.) i. 7, §§ 16–20.

12 Optimus pes et melodis et pedestri gloriae:
Plurimum orantes decebit, quando paene in ultimo
Obtinet sedem beatam, terminet si clausulam
Dactylus spondeus imam, nec trochaeum respuo.
Bacchicos utrosque fugito, nec repellas tribrachyn.
Plenius tractatur istud arte prosa rhetorum.

TERENTIANUS MAURUS (*c.* 190 A.D.), *de cretico*.

13 Cum per totam orationem, tum praecipue in conclusionibus servandus est ordo verborum, moderate in exordio, in media parte leniter, ita ut magis ad numerum tendat quam ipsa numerosa sit. Longis syllabis incipiendum potius quam brevibus est. . . . Concludere autem aut creticus, ut una syllaba ei supersit, potest, vel duae quae spondeum vel trochaeum vel iambum pedem

faciant, aut tres quae eundem creticum geminent. Cludit et paeon primus si spondeus ei supersit, et paeon posterior si una syllaba ei supersit. Nec vero ad hanc diligentiam redigimus oratorem ut in structura semper pedes singulos conspiciat et collocet: erit enim maximi res impedimenti et tarditatis; sed exercitatione et discendo auctores optimos ad hanc eandem cursu perveniet ad quam ratio deducet. Cavendum ne omnes conclusiones eandem formam habeant, quia fastidium creabunt et studium ostentabunt. Maxime vero fugiendum est id vitium quo in oratione nihil turpius est, cum cessanti numero verba inania non rei augendae sed structurae tantummodo implendae causa subveniant. Nec numerosa sint omnia nec dissoluta; nec creticus pes saepius frequentetur.

IULIUS VICTOR (*c.* 400 A.D.), ch. 20.

In monosyllabis inspiciendum utrum finalis longa brevisne sit: 14
si enim longa est, praeire debet trochaeus, ut est Ciceronis *non scripta sed nata lex*. . . . Verum hoc de monosyllabo superius praeceptum in colo melius collocamus aut commate, non in fine sententiae. Dissyllaba vero iambico numero non iure clauduntur, vel si paenultimus spondeus, mox iambus aptetur, ut si dicas *tenui servos meos* aut pyrrichius pro iambo, ut *consul videt*. At bona clausula est ex iambo et spondeo vel ultimo trochaeo, ut si quis dicat *patria continet bonos cives* vel *asserat caput legis*. Cavendum est autem ne aut duo iambi aut pyrrichius in fine ponantur, ut si quis dicat *pugnare iuvenes pro parentibus suis*: cavendum etiam ne pyrrichius post pyrrichium veniat et quattuor brevis faciat, ut si quis dicat, *perdidi bona mea*, aut post pyrrichium trochaeus spondeusve, ut si dicas *conqueritur sua facta*, aut *imputat sibi demens*. Sed et trochaeus et iambus vel pro iambo post trochaeum pyrrichius malam clausulam faciunt: hoc enim finem elegiaci pentametri turpiter reddit. Quid enim interest utrum dicas *omnia nempe vides* an vero dicas *aspice facta mea*. Bene autem ponuntur vel duo trochaei vel trochaeus et spondeus in fine clausulae, ut si quis dicat *haec est bonorum civium magna cura*, aut *haec sunt quae maximi principes sola curant*. Trisyllabis clausulam terminantibus lex est si modo eam velis molliter fluere, ut trochaeo praecedente paenultimo molossus subsequatur, sive longam habeat novissimam syllabam sive brevem iure metrico, ut illud est Tullii *mare fluctuantibus, litus eiectis*. Fit enim pessima clausula, si pro trochaeo paenultimo spondeum praelocaveris, ut si dicas *mare fluctuantibus, rupes eiectis*: item pessima si pro trochaeo

pyrrichium praemiseris, ut si dicas *mare fluctuantibus*, *apex eiectis*. Item vitiosa est conclusio, si novissimi molossi prima syllaba brevis fiat, quamvis trochaeo rite praemisso: tunc enim heroicum comma nascitur, ut si qui dicat *litus amicis*. Item bona clausula fit si pro novissimo molosso ionicus minor ponatur post trochaeum, ut si dicas, *mare fluctuantibus*, *litus agitanti*. Sed in hac clausula cavendum ne pro trochaeo paenultimo spondeus ponatur: nam tunc, si solveris tertiam molossi, in vitium cadis quale incidit Cicero cum dicit *si te semel ad meas capsas admisero*. Si autem paenultimo trochaeo mediam molossi solveris, pulchram clausulam feceris, ut si dicas *litus Aemiliae*: item trochaeo paenultimo pulchre etiam tertia molossi resolvitur, ut si dicas *litus aequabile*. Item, si trochaei paenultimi longam solverimus et primam molossi ultimi, fit elegans clausula, ut est *curas regere animorum*.

MARTIANUS CAPELLA (*c.* 420 A.D.), §§ 36–7.

15 Tunc papa littera*tíssimus et facúndus* fratrem Iohannem, virum utique sapientem ac *próvidum séntiens*, ordinavit, admovit, suumque cancellarium ex intima deliberati*óne constítuit*, ut per eloquentiam sibi a *Dómino tráditam* antiqui leporis et ele*gántiae stílum* in sede apostolica, iam pene *ómnem depérditum*, sancto dictante Spiritu, Iohannes Dei *grátia reformáret*, ac Leoninum cursum lucida veloci*táte redúceret*.

PANDULFUS, *de Vrbano II* (*Papa* 1088–99 A. D.).

16 In hoc dictamine litteratorio quod nec est ex toto prosaycum nec ex toto metricum sed utrumque participat omni dictione dissillaba dicimus utendum pro spondeo, sive sit pirritheus, ut *mare*, sive sit spondeus, ut *prebe*, sive iambus, ut *ama*, sive trochaeus, ut *Roma*. Trissillabis qui producunt mediam pro spondeo similiter et dimidio vindicamus utendum. Ceteris vero pedibus qui consistunt ex tribus sillabis, quarum media brevis, utimur pro dactilo. Omnes dictiones tetrasillabas et polisillabas, scilicet quatuor sillibarum vel amplius, quarum penultima brevis, habemus pro dactilis, et omnes dictiones quatuor sillibarum vel amplius, quarum penultima longa, tenemus pro spondeis.

ANONYMUS.

17 Cursus est matrimonium spondeorum cum dactilis perlatione lepida celebratum. PONCIUS PROVINCIALIS (*c.* 1250 A.D.).

18 *Forma dictandi quam Romae notarios instituit magister Albertus qui et Gregorius viii papa.*

Cursus dictaminis Romanae Curiae taliter observandus est.

Si incipias versum a dictione dissiliba, bene currit dactilus post eam, ut si dicas: *Déus ómnium.* Si incipias a dictione trissilliba cuius media sit producta, bene currit post eam dactilus, ut si dicas: *Magíster mílitum.* Cavendum maxime tibi ne vel duos vel plures dactilos ponas continue, quia nimis sunt veloces, ut: *Négligens fámulus áliquis.* Sed plures spondeos bene poteris continuare, ut: *Fídem súam suspéctam réddit.* Si versum incipias a dactilo, pone plures spondeos post dactilum, ut: *Dóminus ét magíster nóster Ihésus Chrístus.* In medio versu post punctum vel post metrum, ut ita dicam, melius est incipere clausulam a spondeo quam a dactilo, ut in hoc patet exemplo: *Impudícae mátris nequítia corrúmpit fíliam ét vix pótest pudícam fácere quam hábuit impudíca.*

Hoc preterea notandum est quod finales dictiones semper debet quasi pes dactilus antecurrere. Ipsa autem terminalis dictio totius versus debet esse tetrasillaba cuius penultima sillaba producatur, ut hic: *ad eterna mereamur gaúdia perveníre.* Vel possunt esse in fine ipsius clausulae duae dissillabae dictiones, ut: *inhumanitatis est nimiae in hominem ágere nímis dúre.* Quandoque etiam monosillaba et trissillaba dictio, dactilo precedente, finiunt versum, ita tamen quod media trissillabae sit producta, verbi gratia: *Pullos fovet et pascit volucris dum implumes videtque teneros . . . donec per se sufficiant ád volátum.* Quandoque etiam duae trissillabae terminant versum, ut: *petitiones honestas ius et ratio audíri compéllunt.* Aliquando tetrasillaba cum trisillaba terminat versum, ut: *Quicquid adversus eum proposui, astruere confidénter audébo.*

GREGORIUS VIII (*Papa* 1187 A.D.).

Fit etiam cursiva locutio per tetrasillabam dictionem cuius 19
penultima corripitur, precedentis dictionis penultima acuto accentu prolata, ut: *Ille certe videtur operári iustítiam.* Quod si dictio tetrasilliba non occurrat, per precedentem monosillabam et insequentem trissilibam potest fieri dictionis tetrasillabe supplementum, ut: *tunc facta dirigéntur in éxitus.* Qui cursus ecclesiasticus appellatur. TRANSMUNDUS (*c.* 1200 A.D.).

Dum trissillabica mediam producere debet, 20
ut *honéstas*
In precedenti longam penultima prebet,
ut *comitétur*

Si tetrasillabice penultima longa probatur,
ut *intuéri*
In precedenti penultima corripiatur,
ut *circumstáncias*
Si tetrasillabice penultima corripiatur,
ut *palpáverit*
In precedenti penultima longa probatur,
ut *moderacióne.*

LUDOLPHUS (*c.* 1350 A.D.).

II

AVCTORES

1 *Τί γὰρ ἀπῆν τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὧν δεῖ ἀνδράσι προσεῖναι; τί δὲ καὶ προσῆν ὧν οὐ δεῖ προσεῖναι; εἰπεῖν δυναίμην ἃ βούλομαι, βουλοίμην δὲ ἃ δεῖ, λαθὼν μὲν τὴν θείαν νέμεσιν, φυγὼν δὲ τὸν ἀνθρώπινον φθόνον. οὗτοι γὰρ ἐκέκτηντο ἔνθεον μὲν τὴν ἀρετήν, ἀνθρώπινον δὲ τὸ θνητόν· πολλὰ μὲν δὴ τὸ παρὲν ἐπιεικὲς τοῦ αὐθάδους δικαίου προκρίνοντες, πολλὰ δὲ νόμου ἀκριβείας λόγων ὀρθότητα· τοῦτο νομίζοντες θειότατον καὶ κοινότατον νόμον, τὸ δέον ἐν τῷ δέοντι καὶ λέγειν καὶ σιγᾶν καὶ ποιεῖν· καὶ δισσὰ ἀσκήσαντες μάλιστα ὧν δεῖ, γνώμην καὶ ῥώμην, τὴν μὲν βουλεύοντες τὴν δὲ ἀποτελοῦντες· θεράποντες μὲν τῶν ἀδίκως δυστυχούντων, κολασταὶ δὲ τῶν ἀδίκως εὐτυχούντων, αὐθάδεις πρὸς τὸ συμφέρον, ἀόργητοι πρὸς τὸ πρέπον, τῷ φρονίμῳ τῆς γνώμης παύοντες τὸ ἄφρον, ὑβρισταὶ εἰς τοὺς ὑβριστάς, κόσμιοι εἰς τοὺς κοσμίους, ἄφοβοι εἰς τοὺς ἀφόβους, δεινοὶ ἐν τοῖς δεινοῖς. μαρτύρια δὲ τούτων τροπαῖα ἐστήσαντο τῶν πολεμίων, Διὸς μὲν ἀγάλματα, τούτων δὲ ἀναθήματα· οὐκ ἄπειροι οὔτε ἐμφύτου Ἄρεος, οὔτε νομίμων Ἐρώτων, οὔτε ἐνοπλίου Ἔριδος, οὔτε φιλοκάλου Εἰρήνης· σεμνοὶ μὲν εἰς τοὺς θεοὺς τῷ δικαίῳ, ὅσιοι δὲ πρὸς τοὺς τοκέας τῇ θεραπείᾳ, δίκαιοι πρὸς τοὺς ἀστοὺς τῷ ἴσῳ, εὐσεβεῖς δὲ πρὸς τοὺς φίλους τῇ πίστει. τοιγαροῦν αὐτῶν ἀποθανόντων ὁ πόθος οὐ συναπέθανεν, ἀλλ' ἀθάνατος οὐκ ἀσωμάτοις σώμασι ζῇ οὐ ζώντων.*

GORGIAS, *ἐπιτάφιος.*

Πλείστων μὲν οὖν ἀγαθῶν αἰτίους καὶ μεγίστων ἐπαίνων 2
ἀξίους ἡγοῦμαι γεγενῆσθαι τοὺς τοῖς σώμασιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προκινδυνεύσαντας· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου τούτου γενομένων καὶ δυναστευσάντων ἐν ἑκατέρᾳ τοῖν πολέοιν δίκαιον ἀμνημονεῖν. ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ προασκήσαντες τοὺς ἐπιγιγνομένους καὶ τὰ πλήθη προτρέψαντες ἐπ' ἀρετὴν καὶ χαλεποὺς ἀνταγωνιστὰς τοῖς βαρβάροις ποιήσαντες. οὐ γὰρ ὠλιγώρουν τῶν κοινῶν, οὐδ' ἀπέλαυον μὲν ὡς ἰδίων, ἠμέλουν δ' ὡς ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκήδοντο μὲν ὡς οἰκείων, ἀπείχοντο δ' ὥσπερ χρὴ τῶν μηδὲν προσηκόντων· οὐδὲ πρὸς ἀργύριον τὴν εὐδαιμονίαν ἔκρινον, ἀλλ' οὗτος ἐδόκει πλοῦτον ἀσφαλέστατον κεκτῆσθαι καὶ κάλλιστον, ὅστις τοιαῦτα τυγχάνοι πράττων, ἐξ ὧν αὐτός τε μέλλοι μάλιστ' εὐδοκιμήσειν καὶ τοῖς παισὶ μεγίστην δόξαν καταλείψειν. οὐδὲ τὰς θρασύτητας τὰς ἀλλήλων ἐζήλουν, οὐδὲ τὰς τόλμας τὰς αὑτῶν ἤσκουν, ἀλλὰ δεινότερον μὲν ἐνόμιζον εἶναι κακῶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀκούειν ἢ καλῶς ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀποθνήσκειν, μᾶλλον δ' ᾐσχύνοντ' ἐπὶ τοῖς κοινοῖς ἁμαρτήμασιν ἢ νῦν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις τοῖς σφετέροις αὐτῶν. τούτων δ' ἦν αἴτιον ὅτι τοὺς νόμους ἐσκόπουν ὅπως ἀκριβῶς καὶ καλῶς ἕξουσιν, οὐχ οὕτω τοὺς περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων ὡς τοὺς περὶ τῶν καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων. ἠπίσταντο γὰρ ὅτι τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν δεήσει πολλῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἀπ' ὀλίγων συνθημάτων ῥᾳδίως καὶ περὶ τῶν ἰδίων καὶ περὶ τῶν κοινῶν ὁμονοήσουσιν. οὕτω δὲ πολιτικῶς εἶχον, ὥστε καὶ τὰς στάσεις ἐποιοῦντο πρὸς ἀλλήλους οὐχ ὁπότεροι τοὺς ἑτέρους ἀπολέσαντες τῶν λοιπῶν ἄρξουσιν, ἀλλ' ὁπότεροι φθήσονται τὴν πόλιν ἀγαθόν τι ποιήσαντες· καὶ τὰς ἑταιρείας συνῆγον οὐχ ὑπὲρ τῶν ἰδίᾳ συμφερόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους ὠφελείᾳ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ τῶν ἄλλων διῴκουν, θεραπεύοντες ἀλλ' οὐχ ὑβρίζοντες τοὺς Ἕλληνας, καὶ στρατηγεῖν οἰόμενοι δεῖν ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν αὐτῶν, καὶ μᾶλλον ἐπιθυμοῦντες ἡγεμόνες ἢ δεσπόται προσαγορεύεσθαι καὶ σωτῆρες ἀλλὰ μὴ λυμεῶνες ἀποκαλεῖσθαι, τῷ ποιεῖν εὖ προσαγόμενοι τὰς πόλεις, ἀλλ' οὐ βίᾳ καταστρεφόμενοι, πιστοτέροις μὲν τοῖς λόγοις ἢ νῦν τοῖς ὅρκοις χρώμενοι, ταῖς δὲ συνθήκαις ὥσπερ ἀνάγκαις ἐμμένειν ἀξιοῦντες, οὐχ οὕτως ἐπὶ ταῖς δυναστείαις μέγα φρονοῦντες ὡς ἐπὶ τῷ σωφρόνως ζῆν φιλοτιμούμενοι, τὴν αὐτὴν ἀξιοῦντες γνώμην ἔχειν πρὸς τοὺς ἥττους ἥνπερ τοὺς κρείττους πρὸς σφᾶς αὐτούς, ἴδια μὲν ἄστη τὰς αὑτῶν πόλεις ἡγούμενοι, κοινὴν δὲ πατρίδα τὴν Ἑλλάδα νομίζοντες εἶναι.

ISOCRATES, *Panegyricus*, §§ 84–90.

3 Ὅμοιον πεποίηκας, Ἀλέξανδρε, Θήβας κατασκάψας, ὡς ἂν εἰ ὁ Ζεὺς ἐκ τῆς κατ' οὐρανὸν μερίδος ἐκβάλοι τὴν σελήνην. τὸν γὰρ ἥλιον ὑπολείπομαι ταῖς Ἀθήναις. δύο γὰρ αὗται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὄψεις. διὸ καὶ περὶ τῆς ἑτέρας ἀγωνιῶ νῦν. ὁ μὲν γὰρ εἷς αὐτῶν ὀφθαλμὸς ἡ Θηβαίων ἐκκέκοπται πόλις.

HEGESIAS (*c.* 300 B.C.).

4 Ἐγὼ πάντων ἀγαθῶν οὐ μόνον κτῆσιν βεβαιοτάτην ἀλλὰ καὶ ἀπόλαυσιν ἡδίστην ἀνθρώποις ἐνόμισα τὴν εὐσέβειαν. τὴν αὐτήν τε κρίσιν καὶ δυνάμεως εὐτυχοῦς καὶ χρήσεως μακαριστῆς αἰτίαν ἔσχον, παρ' ὅλον τε τὸν βίον ὤφθην ἅπασι βασιλείας ἐμῆς καὶ φύλακα πιστοτάτην καὶ τέρψιν ἀμίμητον ἡγούμενος τὴν ὁσιότητα, δι' ἃ καὶ κινδύνους μεγάλους παραδόξως διέφυγον καὶ πράξεων δυσελπίστων εὐμηχάνως ἐπεκράτησα καὶ βίου πολυετοῦς μακαριστῶς ἐπληρώθην.

ἐγὼ πατρῴαν ἀρχὴν παραλαβὼν βασιλείαν μὲν ἐμοῖς ὑπήκοον θρόνοις κοινὴν θεῶν ἁπάντων εὐσεβείᾳ γνώμης ἐμῆς δίαιταν ἀπέδειξα, μορφῆς μὲν ἰκόνας παντοίᾳ τέχνῃ, καθ' ἃ παλαιὸς λόγος Περσῶν τε καὶ Ἑλλήνων—ἐμοῦ γένους εὐτυχεστάτη ῥίζα—παραδέδωκε, κοσμήσας, θυσίαις δὲ καὶ πανηγύρεσιν, ὡς ἀρχαῖός τε νόμος καὶ κοινὸν ἀνθρώπων ἔθος. ἔτι δὲ ἐμὴ δικαία φροντὶς προσεξηῦρε τιμὰς ἐπιφανῶς γεραράς.

ANTIOCHUS I OF COMMAGENE (*c.* 40 B.C.).

5 Ἐμαίνετο Καμβύσης Ἄμασιν τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα, τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, κεντῶν τε καὶ μαστιγῶν. Αἰγύπτιοι μὲν γὰρ λέγουσιν Ἄμασιν ἐκ πλείονος ὑφορώμενον τὴν Καμβύσου χαλεπότητα τὸν μὲν αὐτοῦ νεκρὸν ἀποκρῦψαι, ἄλλον δὲ ἀντ' αὐτοῦ ὑποβαλεῖν καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Καμβύσῃ περιπεσόντα. ἀλλ', ὦ Αἰγύπτιοί τε καὶ Καμβύση, εἴτε ἄλλος ἦν ὁ ταῦτα παθὼν εἴτε αὐτὸς Ἄμασις ἦν, τύπος ἦν ἄναιμος, ἄσαρκος, ἄψυχος. τοῦτον, εἴ σοι φίλον, ἕλκε καὶ σπάραττε καὶ κέντρου, Ἄμασιν δὲ οὐ κατείληφας· ἕτερος δέ τις ζῶν, ἐμπνέων, αἰσθανόμενος, πτίσσε, πτίσσ', ἔφη, τὸν Ἀναξάρχου θύλακον. Ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πτίσσεις. FAVORINUS (*c.* 120 A.D.), *Corinthiaca.*

6 Παραλλάττει δὲ ὅμως ἐς ῥυθμοὺς ἐμμέτρους τε καὶ ἀναπαίοντας οὓς εἰ φυλάξαιτο σεμνοπρεπὴς τὴν ἀπαγγελίαν δοκεῖ καὶ βεβηκώς. τοῦτο δέ ἐστιν εὑρεῖν . . . ἐπὶ τοῦ Καλλίου ὃς ἀπαγορεύει τοῖς Ἀθηναίοις πυρὶ μὴ θάπτειν. ὑψηλὴν ἆρον, ἄνθρωπε, τὴν δᾷδα. τί βιάζῃ καὶ κατάγεις κάτω καὶ βασανίζεις τὸ πῦρ; οὐράνιόν ἐστιν, αἰθέριόν ἐστιν, πρὸς τὸ συγγενὲς ἔρχεται τὸ πῦρ.

οὐ κατάγει νεκρούς, ἀλλ' ἀνάγει θεούς. ἰὼ Προμηθεῦ δᾳδοῦχε καὶ πυρφόρε, οἷά σου τὸ δῶρον ὑβρίζεται· νεκροῖς ἀναισθήτοις ἀναμίγνυται. ἐπάρηξον βοήθησον κλέψον, εἰ δυνατόν, κἀκεῖθεν τὸ πῦρ. παρεθέμην δὲ ταῦτα οὐ παραιτούμενος αὐτὸν τῶν ἀκολάστων ῥυθμῶν, ἀλλὰ διδάσκων ὅτι μηδὲ τοὺς σωφρονεστέρους ῥυθμοὺς ἠγνόει.

APOLLONIUS (*c.* 200 A.D.) *apud* PHILOSTRATUM, *Vitae*, p. 262.

Ὁρᾷς ὡς ὑακίνθῳ μὲν τὴν κόμην ὁμοίαν ἔχει, λάμπουσι δ' ὑπὸ 7
ταῖς ὀφρύσιν οἱ ὀφθαλμοί, καθάπερ ἐν χρυσῇ σφενδόνῃ ψηφίς; καὶ τὸ μὲν πρόσωπον ἐρυθήματος μεστόν, τὸ δὲ στόμα λευκῶν ὀδόντων, ὥσπερ ἐλέφαντος. τίς ἐκεῖθεν οὐκ ἂν εὔξαιτο λαβεῖν ἐραστὴς γλυκέα φιλήματα; εἰ δὲ νέμοντος ἠράσθην, θεοὺς ἐμιμησάμην. βουκόλος ἦν Ἀγχίσης καὶ ἔσχεν αὐτὸν Ἀφροδίτη. αἶγας ἔνεμεν Βράγχος καὶ Ἀπόλλων αὐτὸν ἐφίλησε. ποιμὴν ἦν Γανυμήδης καὶ αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων βασιλεὺς ἥρπασε. μὴ καταφρονῶμεν παιδός, ᾧ καὶ αἶγας ὡς ἐρώσας πειθομένας εἴδομεν. ἀλλὰ καὶ ὅτι μένειν ἐπὶ γῆς ἐπιτρέπουσι τοιοῦτον κάλλος, χάριν ἔχωμεν τοῖς Διὸς ἀετοῖς.

LONGUS (*c.* 200 A.D.), *Daphnis and Chloe*, iv. 17.

Terra ipsa fertilior erat inlaborata et in usus populorum non 8
diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id non minus invenisse quam inventum monstrare alteri voluptas erat, nec ulli aut superesse poterat aut deesse: inter concordes dividebatur. Nondum valentior imposuerat infirmiori manum. Nondum avarus abscondendo, quod sibi iaceret, alium necessariis quoque excluserat: par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant incruentaeque humano sanguine manus odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus densum a sole protexerat, qui adversus saevitiam hiemis aut imbris vili receptaculo tuti sub fronde vivebant, placidas transigebant sine suspirio noctes: sollicitudo nos in nostra purpura versat et acerrimis excitat stimulis: at quam mollem somnum illis dura tellus dabat! Non impendebant caelata laquearia, sed in aperto iacentes sidera superlabebantur et insigne spectaculum noctium. Mundus in pracepes agebatur silentio tantum opus ducens. Tam interdiu illis quam nocte patebant prospectus huius pulcherrimae domus. Libebat intueri signa ex media caeli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quidni iuvaret vagari inter tam late sparsa miracula? at vos ad omnem tectorum pavetis sonum et inter picturas vestras, si quid increpuit, fugitis attoniti.

SENECA, *Epistulae*, 90, §§ 40–3.

9 Refudimus Nilo suas copias; recepit frumenta quae miserat deportatasque messes revexit. Discat igitur Aegyptus credatque experimento non alimenta se nobis, sed tributa praestare, sciat se non esse populo Romano necessariam et tamen serviat. Post haec, si volet, Nilus amet alveum suum et fluminis modum servet; nihil hoc ad urbem ac ne ad Aegyptum quidem, nisi ut inde navigia inania et vacua et similia redeuntibus, hinc plena et onusta et qualia solent venire mittantur, conversoque munere maris hinc potius venti ferentes et brevis cursus optentur. Mirum, Caesar, videretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum non sensisset urbis annona; quae tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur et nos Aegypto posse et nobis Aegyptum carere non posse. Actum erat de fecundissima gente, si libera fuisset; pudebat sterilitatis insolitae, nec minus erubescebat fame quam torquebatur, cum pariter a te necessitatibus eius pudorique subventum est. Stupebant agricolae plena horrea, quae non ipsi refersissent, quibus de campis illa subvecta messis, quave in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo nec maligna tellus, et obsequens Nilus Aegypto quidem saepe, sed gloriae nostrae numquam largior fluxit.

PLINY, *Panegyricus*, ch. 31.

10 Corona multiformis variis floribus sublimem distrinxerat verticem, cuius media quidem super frontem plana rotunditas in modum speculi vel immo argumentum lunae candidum lumen emicabat. Dextra laevaque sulcis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam Cerealibus desuper porrectis. Multicolor, bysso tenui pertexta, nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida. Et quae longe longeque etiam meum confutabat obtutum palla nigerrima, splendescens atro nitore, quae circumcirca remeans et sub dexterum latus ad umerum laevum recurrens, umbonis vicem deiecta parte laciniae, multiplici contabulatione dependula ad ultimas oras nodulis fimbriarum decoriter confluctuabat.

Per intextam extremitatem et in ipsa eius planitie stellae dispersae coruscabant, earumque media semestris luna flammeos spirabat ignes. Quaqua tamen insignis illius pallae perfluebat ambitus, individuo nexu corona totis floribus totisque constructa pomis adhaerebat. Iam gestamina longe diversa. Nam dextera quidem ferebat aereum crepitaculum, cuius per angustam laminam in modum balthei recurvatam traiectae mediae paucae virgulae, crispante brachio trigeminos iactus, reddebant argutum sonorem.

Laevae vero cymbium dependebat aureum, cuius ansulae, qua parte conspicua est, insurgebat aspis caput extollens arduum, cervicibus late tumescentibus.

APULEIUS (*c.* 150 A.D.), *Met.* xi, chs. 3, 4.

Sed quatenus indulgentes insano atque inepto labori ultra **11** humilitatis nostrae terminos evagamur et in terram proiecti caelum ipsum et ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus, vel hunc errorem saltem non vanis et formidulosis opinionibus implicemus. Sint principio omnium semina natura in se cogente densata: quis hic auctor deus? sint fortuitis concursionibus totius mundi membra coalita digesta formata: quis deus machinator? sidera licet ignis accenderit, aer caelum licet suspenderit, sua materia licet terram fundaverit pondere et mare licet confluxerit e liquore: unde haec religio, unde *dei* formido? quae superstitio est? homo et animal omne, quod nascitur inspiratur attollitur, elementorum, ut volunt, varia concretio est, in quae rursum homo et animal omne dividitur solvitur dissipatur: ita in fontem refluunt et in semet revolvuntur omnia, nullo artifice renuente nec auctore. Sic consequens est congregatis ignium seminibus soles alios atque alios semper splendere, sic exalatis terrae vaporibus nebulas semper *alias* adolescere, quibus densatis coactisque nubes altius surgere, isdem labentibus pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare vel nimbos conlidentibus tonitua mugire, rutilare fulgora, fulmina promicare; ea adeo passim cadunt, montes inruunt, arboribus incurrunt, sine dilectu tangunt loca sacra et profana, homines noxios feriunt *saepe* et saepe religiosos. MINUCIUS FELIX (*c.* 162 A.D.), §§ 6–9, ed. Bährens.

Neque enim Deus coccineas aut purpureas oves fecit aut **12** herbarum sucis et conchyliis tinguere et colorare lanas docuit nec distinctis auro lapillis aut margaritis contexta serie et numerosa compage digestis monilia instituit quibus cervicem quam fecit absconderet, ut operiatur illud quod Deus in homine formavit et conspiciatur id desuper quod diabolus invenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia et mali saecularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus et cavernis pretiosa grana dependeant, gravia etsi non suo pondere, mercium tamen quantitate? Quae omnia peccatores et apostatae angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia devoluti a caelesti vigore cesserunt (recesserunt *Hartel*). Illi et oculos circumducto nigrore fucare et genas mendacio ruboris inficere et mutare adulterinis coloribus crinem et expu-

gnare omnem oris et capitis veritatem corruptelae suae impugnatione docuerunt.

CYPRIAN (200–57 A. D.) *de habitu virginum*, § 14.

13 Fortunam rei publicae nostrae, cui iuxta immortales deos bellorum memoria quae feliciter gessimus gratulari licet, tranquillo orbis statu et in gremio altissimae quietis locato etiam pacis bonis, probter quam sudore largo lavoratum est, disponi feliciter atque ornari decenter honestum publicum et Romana dignitas maiestasque desiderant, ut nos qui benigno favore numinum aestuantes de praeterito rapinas gentium barbararum ipsarum nationum clade compressimus, in aeternum fundatam quietem ab intestinis quoque malis saepiamus. Etenim si ea quibus nullo sibi fine proposito ardet avaritia desaeviens, qua sine respectu generis humani non annis modo vel mensibus aut diebus, set paene horis ipsisque momentis ad incrementa sui et augmenta festinant, aliqua continentiae ratio frenaret, vel si fortunae communes aequo animo perpeti possent hanc debachandi licentiam qua pessime in dies eiusmodi sorte lacerantur, dissimulandi forsitam adque reticendi relictus locus videretur, cum detestandam inmanitatem condicionemque miserandam communis animorum patientia temperaret.

Edictum Diocletiani (301 A. D.).

14 Ventilemus prisca monumenta, scrutemur annales: invenies vetustatem paene ignaram fluminum quae tenetis. Ipsi illi vates exoticis nominibus licenter ornati, cum ad Indicum Gangen et Borysthenen Scythicum carmen extenderint, Nigrum parem maximis ignoratione siluerunt. Nunc primum victoriis tuis externus fluvius publicatur: gaudeat servitute, captivus innotuit. Elementis quodam modo ditatam cerno rem publicam, cui omnes incogniti mancipantur, longinqua terra coniungitur. Dum orbis terminos quaeris, gentium sustulisti. Parum quiddam naturae superest quod adhuc populus Romanus inquirat. Relabi credis imperium nisi semper accesserit. Quid si impetus tuos institutio moenium non teneret? nescis transire deserta. Diligentiam iactantiae praetulisti, nam celeritas famae commoda est, munitio firmitati. Quererer, consul invicte, necdum tibi parere omnia, nisi ea quae adiuncta sunt scirem facta meliora. Consulto multa praetereo, ne in poeticos flatus rerum ingentium cothurnus erumpat. Vnum e pluribus stricta insinuatione contingam: Rhenum numquam antehac temere navigatum tumentibus aquis itinera tuta portasse.

SYMMACHUS (350–420 A. D.), *Laudatio in Valentinianum*, ii, §§ 24–6.

Διδάσκει δὲ καὶ αὐλητὴς τὸν αὐλητικὸν οὗτος προεμπνέων τῷ 15
καλάμῳ τὸ μέλος πρότερος· καὶ ὁ κιθαρῳδὸς τὸν κιθαριστικὸν
αὐτὸς προπλήττων τῶν μανθανόντων τὴν φόρμιγγα. συνεφάπτε-
ται δὲ καὶ παῖς τοῦ πηδαλίου τῷ γέροντι καὶ Ἰνδῷ τοξότῃ τοῦ
βέλους ὁ μανθάνων τὴν τέχνην ἔφηβος. αἱ δὲ ὄρνιθες οὐκ
ἐπειδὰν ἐξαγάγωσι τῆς καλιᾶς τὰ νεόττια, ὑφαπλώσασαι τὰς
πτέρυγας, οὕτω τολμᾶν τὴν πτῆσιν αὐτὰ διδάσκουσιν. οὕτω καὶ
λόγων διδάσκαλος ποιεῖ, ἵνα καθάπερ οἱ τοὺς νεῖν ἀδυνάτους
ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν ἀνέχοντες ποιοῦσι νεῖν, οὕτω καὶ αὐτὸς
κουφίζων τὰς ψυχὰς τῶν νέων τολμᾶν διδάσκῃ τὰ ῥήματα.

HIMERIUS (315–386 A.D.), *Orat.* 12, §§ 2–3.

Ταῦτ᾽ ἄρα ἐποτνιώμην καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπενόουν περὶ τῆς 16
συμφορᾶς· ἐπεὶ δὲ ὅ τε χρόνος αὐτὴν συνηθεστέραν ἐποίησε,
καὶ ὁ λόγος ἀντεισιὼν κατεξανίστη τοῦ πάθους, τὸ δὲ κατὰ
μικρὸν ὑπεξίστατο, ἤδη διὰ ταῦτα ῥᾷον ἦν καὶ ἀνέφερον. νυνὶ
δὲ ἀνθυπήνεγκεν αὐτὸ ῥεῦμα ἕτερον οὗτος αὐτὸς [ὁ Δίων] καὶ
ἐπανήκει μοι μετὰ συνηγόρου· πρὸς δύο δὲ (φησὶν ὁ λόγος) οὐδ᾽
Ἡρακλῆς, εἰ τοὺς Μολιονίδας ἐκ λόχου προσπεσόντας οὐκ
ἤνεγκεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὕδραν ἀγωνιζόμενος, τέως μὲν εἷς
ἑνὶ συνεστήκεσαν. ἐπεὶ δὲ ὁ καρκίνος αὐτῇ παρεγένετο, κἂν
ἀπεῖπεν, εἰ μὴ τὴν Ἰόλεω συμμαχίαν ἀντεπηγάγετο· Κἀγώ μοι
δοκῶ παραπλήσιόν τι παθεῖν ὑπὸ Δίωνος, οὐκ ἔχων ἀδελφιδοῦν
τὸν Ἰόλεων· πάλιν οὖν ἐκλαθόμενος ἐμαυτοῦ τε καὶ τῶν λογισμῶν,
ἐλεγεῖα ποιῶ, θρηνῶν ἐπὶ τῇ κόμῃ· σὺ δὲ ἐπειδὴ φαλακρῶν μὲν
ὁ κράτιστος εἶ, δοκεῖς δέ τις εἶναι γεννάδας, ὃς οὐδὲ ἐμπάζῃ τῆς
συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔτνους προκειμένου μετώπων ἐξέτασις
γίνηται, σαυτὸν ἐπιλέγεις, ὡς ἐπ᾽ ἀγαθῷ δή τινι φιλοτιμούμενος,
οὐκοῦν ἀνάσχου τοῦ λόγου, καὶ τήρησον ἐν πείσῃ (φασὶ) τὴν
καρδίαν· ὥσπερ ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὴν ἀναγωγίαν τῶν γυναικῶν
ἀνέκπληκτος ἔμεινε, καὶ σὺ πειρῶ μηδὲν ὑπὸ τούτου παθεῖν.

SYNESIUS (*c.* 400 A.D.), *Encomium Calvitii*, ch. 2.

Ἄτοπον μὲν ἴσως ἐγχείρημα δόξει, καὶ θράσους μεστόν, εἰ νῦν 17
ὅτε κρείττους ἔδει μοι γενέσθαι τοὺς λόγους, οἷα δὴ μείζω
τολμῶντας ἡγεμόνα κοσμεῖν, ἐλάττονα γλῶτταν ἥκω σοι φέρων,
ὀλίγου καιροῦ τὴν εὐφημίαν ἐργασαμένην· πλὴν ἐπειδὴ κἂν
βραδέως ἐκτίσω τὸν ἔπαινον, νικῶμαι τῷ μεγέθει τῶν ἀρετῶν·
ἄσμενος εἶξα τῇ συντομίᾳ τοῦ χρόνου, τὴν ἐκ τοῦ τάχους θηρεύων
συγγνώμην· ἤδη μὲν οὖν τις τὰ Μουσῶν ἐργαζόμενος εὖ μάλα
ποιητικῇ σειρῆνι τὸ θέατρον ἔθελξεν, ἐνιά σου τῶν γνωρισμάτων

ὑποτάξας τῷ μέτρῳ· οὐ μὴν ἐντεῦθεν ἡμῖν οἱ λόγοι στενοχωροῦνται, ἀλλ' ὥσπερ μέγα πλέουσι πέλαγος ὁλκάδες πανταχόθεν πολλαὶ καὶ φόβος οὐδεὶς μὴ λάθωσί πού τινες ἀλλήλας πιέζουσαι· οὕτως ἡ τῶν σῶν ἔργων εὐρυχωρία παντὶ δίδωσιν ἐπαινέτῃ τόπον ἀρκοῦντα.

CHORICIUS (*c.* 540 A.D.) *ad Summum*, 18.

18 Φαιδρὰν τὴν παροῦσαν ἡμέραν ὁρῶ καὶ ὑπέρλαμπρον, καὶ διπλοῖς ἡμᾶς καταυγάζουσαν κάλλεσι, καὶ λαμπρότησι διτταῖς καὶ φαιδρότησι λάμπουσαν, οὐχ ὡς ἡλίων δύο διπλοῦν ἡμῖν ὑποφαίνουσαν, καὶ οὕτω διπλαῖς περιαστράπτουσαν χάρισιν, ἀλλ' ἕνα τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον φέρουσαν, διπλῶς ἡμῖν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνατέλλοντα, καὶ διττὰς ἡμῖν τὰς μαρμαρυγὰς παρεχόμενον, καὶ ὁμοίως διττὰς τὰς πνευματικὰς εὐφροσύνας ἐντίκτοντα.

SOPHRONIUS (634 A.D.) *de Nativitate*, 19.

19 Ad haec imperator ira vehementi perculsus, et inter exordia respondendi tumidior, increpabat verborum obiurgatorio sonu nationem omnem ut beneficiorum inmemorem et ingratam. Paulatimque lenitus et ad molliora propensior, tamquam ictus e caelo vitalique via voceque simul obstructa, suffectus igneo lumine cernebatur; erumpente subito sanguine, letali sudore perfusus, ne laberetur spectantibus et vilibus, concursu ministrorum vitae secretioris ad conclave ductus est intimum. Vbi locatus in lecto, exiguas spiritus reliquias trahens, nondum intellegendi minuto vigore, cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularii, nequis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima conrogarant. Et quoniam viscerum flagrante conpage laxanda erat necessario vena, nullus inveniri potuit medicus hanc ob causam, quod eos per varia sparserat curaturos militem pestilentiae morbo temptatum. Vnus tamen repertus venam eius iterum saepiusque pungendo ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis vel, ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quod meatus aliqui, quos haemorrhoidas nunc appellamus, obserati sunt gelidis frigoribus concrustati.

AMMIANUS MARCELLINUS (333–400 A. D.), XXX. 6, §§ 3–5.

20 'Induite dominum Iesum Christum et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis' (Ep. ad Rom. xiii. 14). Quod si quisquam ita diceret 'et carnis providentiam ne in concupiscentiis feceritis' sine dubio aures clausula numerosiore mulceret, sed gravior interpres etiam ordinem maluit tenere verborum. Quomodo autem hoc in Graeco eloquio sonet quo est locutus apostolus

viderint eius eloquii usque ad ista doctiores : mihi tamen quo nobis eodem verborum ordine interpretatum est, nec ibi videtur currere numerose. Sane hunc elocutionis ornatum qui numerosis fit clausulis deesse fatendum est auctoribus nostris. Quod utrum per interpretes factum sit an, quod magis arbitror, consulto illi haec plausibilia devitarint affirmare non audeo, quoniam me fateor ignorare. Illud tamen scio quod, si quisquam huius numerositatis peritus illorum clausulas eorundem numerorum lege componat, quod facillime fit mutatis quibusdam verbis quae tantum significatione valent vel mutato eorum quae invenerit ordine, nihil illorum quae velut magna in scholis grammaticorum aut rhetorum didicit illis divinis viris defuisse cognoscet.

AUGUSTIN (350–430 A. D.) *de doctr. Christ.*, iv. 20.

Salva igitur proprietate utr*iúsque naturae* et in unam co*eúnte* 21
persónam suscepta est a maies*táte humílitas*, a vir*túte infírmitas*, ab aetern*itáte mortálitas*. Et ad resolvendum conditionis nostrae debitum natura inviolabilis naturae est un*íta passíbili* : ut quod nostris rem*édiis congruébat* unus atque idem mediator *déi et hóminum* homo Iesus Christus et mori *pósset ex úno* et mori non *pósset ex áltero*. LEO I (450 A. D.).

Verum quia super aliis que proponebantur ex parte sepedicti 22
Parisi*énsis epíscopi* nobis non potuit *fíeri pléna fídes* causam ipsam vobis *dúximus committéndam* per apostolica *scrípta mandántes*. quatinus partibus ad vestram pres*éntiam convocátis*, si vobis constiterit Parisi*énsem epíscopum* possessionem parrochialis iuris in predicta parr*óchia habuísse* et ab ea fuisse in*iúste deiéctum*, eo, sicut iuris ordo postulat, *prímitus restitúto*, audiatis quecumque *dúxerint proponénda*, et quod istum fuerit sine appellationis obs*táculo statuátis*, facientes quod statueritis per censuram ecclesiasticam *fírmiter observári*. Testes autem qui nominati fuerint, si se gratia, odio vel ti*móre subtráxerint*, quominus testimonium per*hibeant veritáti*, vos ad id per districtionem ecclesiasticam appellatione re*móta cogátis* : nullis litteris obstantibus si que apparuerint preter assensum partium a Sede Apos*tólica impetráte*. Quod si omnes hĩs exequendis nequi*véritis interésse*, tu, fili, abbas Virziliacensis, cum eorum altero ea nichil*óminus exequáris*.

INNOCENT III (1199 A. D.).

O miserrima Fesula*nórum propágo* et iterum iam pu*níta* 23
barbáries ! An parum timoris praeli*báta* in*cútiunt*? Omnia vos tremere *árbitror vigilántes*, quamquam spem simuletis in facie

verbóque mendáci, atque in somniis exper*gísci plerúmque*, sive pavescentes *infúsa praeságia*, sive diurna con*sília recoléntes*. Verum si merito trepidantes insanisse *pénitet condoléntes*, ut in amaritudinem penitentie metus dolorisque *rívuli cónfluant*, vestris animis infi*génda supérsunt*, quod Romane rei baiulus hic divus et trium*phátor Henrícus* non sua privata sed publica mundi *cómmoda sítiens*, ardua queque pro *nóbis aggréssus* est sua sponte penas *nóstras partícipans*, tanquam ad *ípsum post Chrístum* digitum prophetie propheta di*réxerit Isaías*, cum spiritu dei reve*lánte predíxit*: 'Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit.' Igitur tempus amarissime penitendi vos *témere presumptórum* si dissimu*láre non vúltis* ad*ésse conspícitis*.

Dante, *in Florentinos Epistula.*

24 Vestro de grege unus fui autem mor*tális homuncio*, nec magnae admodum nec *vílis oríginis*, familia, ut de se ait Augustus *Cáesar*, *antíqua*, natura quidem non iniquo, neque invere*cúndo ánimo*, nisi ei consuetudo contag*iósa nocuísset*. Adoles*céntia me feféllit*, iu*vénta corrípuit*, senecta *aútem corréxit*, experimen*tóque perdócuit* verum illud quod diu *ánte perlégeram* : quoniam adolescentia et vo*lúptas vána sunt*, imo aetatum temporumque *ómnium cónditor*, qui miseros mortales de *níhilo túmidos* aberrare *sínit intérdum*, ut peccatorum suorum vel sero memores *sése cognóscant*.

Petrarch.

25 Vidi gavisusque sum elegantissimam illam orationem vestram quam mihi dignatus fuistis vestra benignitate transmittere. . . . Et cum omnia mihi placeant, super omnia michi gratum est quod more fratrum ille sermo rhythmica lubricatione non ludit, non est ibi syllabarum aequalitas quae sine dinumeratione fieri non solet, non sunt ibi clausulae quae similiter desinant aut cadant. Quod a Cicerone nostro non aliter reprehenditur quam puerile quiddam quod minime deceat in rebus seriis vel ab hominibus qui graves sint adhiberi. Benedictus deus quod sermonem unum vidimus hoc fermento non contaminatum et qui legi possit sine concentu et effeminata consonantiae cantilena.

Coluccio Salutati.

26 Neque hercule mirum est si ego semper iustas omnium amicitias existimavi. Non enim uni privatim ancillatus sum neque me addixi : sed quantum quisque rei publicae studuit, tantum mihi fuit aut amicus aut inimicus. Ego nihil plus volui valere quam pacem. Multi privatorum audacias metuerunt : ego nihil

timui nisi leges. Multi arma sua timeri voluerunt : ego nunquam volui quicquam posse nisi pro vobis. Multi ex vobis potentia freti in vos suis viribus abusi sunt. Itaque non est mirum si nullius amicitia usus sum qui non perpetuo rei publicae amicus fuit. Neque enim me paenitet si aut petenti Vatinio reo patrocinium pollicitus sum aut Sextii insolentiam repressi aut Bibuli patientiam culpavi aut virtutibus Caesaris favi. Hae enim laudes egregii civis, et unicae sunt.

PSEUDO-CICERONIS *in Sallustium*, §§ 11–12.

Nam aut de augendis vectigalibus, aut de producendis finibus, 27
deque urbibus ad imperium acquirendis aut de iungendis cum potentioribus propinquitatibus atque amicitiis cogitabit. Quae qui animo agitat nec a molestia liber est nec alios securos ac quietos esse sinit. De avaritia vero, maxima animorum peste, nolim hoc loco disputare, quae in deside atque otiosa mente quam maxime exoritur. Eaque erectiores animos et altiores dignitatis gradus maxime sollicitat. Huic generi infimum hominum genus opponitur quod, ut nomine abiectissimum, ita re quoque omnibus calamitatibus atque angoribus est propositum. . . . Neque enim ab ea (*scil.* uxore) quicum artissimo matrimonii vinculo conglutinatus est aut mente aut cogitatione seiunctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatibus tantisque miseriis circumclusus hominis animus, quid egregium aut eximium suscipere aut cogitare potest? Mirum ni sese abiciat ac veluti desperatione perculsus humi iaceat. PSEUDO-CICERONIS *Consolatio*.

BIBLIOGRAPHY

AUSSERER, A. De clausulis Minucianis. Innsbruck, 1906.

BLASS, F. Die Rhythmen der asianischen und römischen Kunstprosa. Leipzig, 1905.

BORNECQUE, H. La prose métrique dans la correspondance de Cicéron. Paris, 1898.

DUCHESNE. Note sur l'origine du Cursus. Bibliothèque de l'École des Chartes, 1889, pp. 161–3.

HAVET, L. La prose métrique de Symmache et les origines métriques du Cursus. Paris, 1892.

JONGE, E. DE. Les théories récentes sur la prose métrique en latin. Musée Belge, 1902, pp. 262–79.

—— Les clausules de saint Cyprien, ib., pp. 344–63.

LAURAND, L. Études sur le style des discours de Cicéron. Paris, 1907.

MAY, J. Rhythmische Analyse der Rede Cicero's pro Sex. Roscio Amerino. Leipzig, 1905.

MEYER, W. Der accentuirte Satzschluss in der griechischen Prosa vom 4. bis 16. Jahrhundert. Göttingen, 1891.

—— Die rhythmische lateinische Prosa. Götting. gelehrte Anzeigen, 1893.

MÜLLER, E. De numero Ciceroniano. Berlin, 1886.

NORDEN, E. Die antike Kunstprosa. Leipzig, 1898.

Paléographie Musicale, par les Bénédictins de Solesmes. Solesmes, 1894.

SANTI, A. DE. Il 'Cursus' nella Storia letteraria e nella Liturgia, 1908.

SERRUYS, D. Les procédés toniques d'Himérius et les origines du 'cursus' Byzantin. Mélanges Havet, 1909.

VALOIS, N. De arte scribendi epistulas apud Gallicos medii aevi scriptores rhetoresve. Paris, 1880.

—— Étude sur le rhythme des bulles pontificales. Bibl. de l'École des Chartes, 1881, pp. 161–98, 257–72.

WATSON, E. W. The style and language of St. Cyprian, Studia Biblica, iv, pp. 189–317. Oxford, 1896.

WILAMOWITZ-MÖLLENDORFF, U. VON. Hermes, 1899, pp. 214–8.

WÜST, G. De clausula rhetorica quae praecepit Cicero quatenus in orationibus secutus sit. Strassburg, 1881.

ZIELINSKI, TH. Das Clauselgesetz in Cicero's Reden. Leipzig, 1904.

—— Das Ausleben des Clauselgesetzes in der römischen Kunstprosa. Leipzig, 1906.

—— Textkritik und Rhythmusgesetze in Cicero's Reden. Philologus, 1906, pp. 604–29.

—— Der Rhythmus der römischen Kunstprosa und seine psychologischen Grundlagen. Leipzig, 1906.